Revista Universul Juridic ● nr. 5, mai 2016, pp. 28-84

ANGAJAMENTUL UNILATERAL

De ***Adina Buciuman***

Abstract

Unilateral commitment

In this study, the author exposes an analysis of the creative potential of legal duties resulting from the conclusion of the unilateral commitment.

The structure and the content of the study reveal certain issues regarding the unilateral commitment, its role in creating duties, the premises of the objective law, *jus* naturalism of the 17th century, the positive rule of law, the valences of unilateral will, the content of the principle *pacta sunt servanda,* the security of civil circuit, the role of unilateral commitment in creating civil legal duties, the unilateral commitment and objective law, the impact of positive law on the commitment, the unilateral act, the mechanism of changing the natural obligation into the civil obligation, the classical sentence of novation, the sentence of confirmatory act, the unilateral commitment – an instrument for positivising a natural obligation.

Finally, the author exposes the conclusions regarding the demonstration of unilateral inability to generate civil duties, the main sentence of this study, which at the same time, does not involve the absolute denial of the institution of unilateral commitment.

Keywords: unilateral act, unilateral will, legal will, *pacta sunt servanda* principle, legal consensualism, source of duties, the act – a legal deed of changing a natural obligation into a civil obligation, rule of natural law, rule of substantive law.

Variantă a actului de formație unilaterală, angajamentul unilateral[1] ar putea fi definit ca manifestarea de voință făcută în vederea creării unei obligații juridice în sarcina emitentului. Înainte de a demara o analiză a acestuia, câteva observații se impun. Mai întâi, angajamentul unilateral priveşte numai situația în care autorul său devine debitor, fiind de neconceput ca prin voința sa să se creeze obligații în sarcina unui terț[2]. Apoi, este exclusă analizei manifestarea de voință făcută în scopul de a produce efecte juridice prin întâlnirea sa cu voința destinatarului ei. În acest caz suntem în prezența unei oferte de a contracta, iar obligația asumată de autorul actului va fi efectul contractului, iar nu al manifestării unilaterale de

voință. În acelaşi timp, recunoaşterea calității de sursă de obligații a actului juridic unilateral presupune că acesta dă naştere unui drept subiectiv în favoarea creditorului, independent de voința lui, decelarea unei acceptări, chiar tacite, basculând actul în sfera contractelor. Astfel, deşi raportul obligațional vizat are un debitor şi un creditor determinat sau cel puțin determinabil, cei doi nu au calitatea de părți ale actului unilateral, acesta având un (singur) autor. Nu trebuie confundat deci angajamentul unilateral cu contractul unilateral, care presupune un acord de voințe, fiind unilateral doar în efecte, pentru că dă naştere unor obligații doar în sarcina uneia din părți, dar păstrându-şi calitatea de act de formație bilaterală. În sfârşit, în principiu, aceleaşi cerințe de validitate care condiționează contractul vor trebui verificate şi în cazul angajamentului unilateral. Observația nu exclude adaptarea acestor condiții specificului actului dedus din unilateralitatea voinței creatoare de drept[3] şi, în orice caz, rămâne în picioare atâta vreme cât legea nu supune obligațiile rezultate dintr-un asemenea angajament unor reguli derogatorii față de cele contractuale.

Toate cele arătate reprezintă banale reducțiuni la o unitate de voință ale construcției contractuale. Pe aceeaşi direcție se înscrie Noul Cod civil, care, în art. 1324 defineşte actul unilateral ca fiind „actul juridic care presupune numai manifestarea de voință a autorului său". Este atât suficient pentru a putea spune că actul de formație unilaterală este capabil să genereze obligații civile? Se poate extinde pur şi simplu principiul *pacta sunt servanda* din materia contractelor, pentru a conferi aceeaşi forță obligatorie voinței unilaterale?

Ne propunem în cadrul acestui studiu trasarea unor elemente care să fundamenteze răspunsul la problema admisibilității actului unilateral ca sursă de obligații (1), urmată de ilustrarea aplicației sale în determinarea semnificației juridice a angajamentului de a executa o obligație naturală (2).

1. Rolul angajamentului unilateral în crearea de obligații

Una dintre cele mai spinoase chestiuni ale dreptului obligațiilor, recunoaşterea potențialului generator de obligații al angajamentului unilateral, se construieşte în umbra mai vastei problematici a valențelor juridice ale voinței.

Străină preocupărilor jurisconsulților romani, ideea voinței generatoare de obligații apare, aşa cum am văzut deja[4], în contextul impregnării dreptului cu valorile creştine şi al succesului individualismului promovat de iusnaturalismul modern. Însă, în timp ce în sistemul german efectele obligatorii ale actului sunt legate de voința exteriorizată, cel francez valorizează mai degrabă resorturile sale interne. Această diferență de viziune nu rămâne fără consecințe în planul admisiunii actului unilateral obligațional: dacă primul sistem menționat are în principiu o atitudine favorabilă acestuia, cel francez se caracterizează printr-o reticență accentuată sau chiar ostilitate la adresa lui.

Prezentarea premiselor istorico-filosofice ale celor două viziuni ne va conduce spre analiza acestora, ilustrată de o privire comparatistă asupra principalelor sisteme

juridice europene (1). Într-o epocă ce îşi fixează dezideratul unificării modelelor sau, cel puțin, al identificării soluției optime, într-o legislație modernă, deschisă chiar spre abandonul unor tradiții seculare, se impune cercetarea problemei la nivelul fundamentelor sale, abstracție făcând de soluția dreptului pozitiv (2). În sfârşit, soluția stabilită la nivelul principiilor care guvernează sistemul juridic trebuie transpusă corespunzător în mecanisme de tehnică juridică (3).

1.1. Premisele dreptului obiectiv

Discuția cu privire la puterea creatoare de obligații a voinței unilaterale în dreptul civil porneşte de la premise comune pentru ambele concepții. Impactul uriaş al lucrărilor fondatorilor iusnaturalismului modern nu presupune automat că a existat o interpretare unitară a acestora (A). Dimpotrivă, influența sa a generat două modele „rivale", francez şi german, care se regăsesc şi în codurile civile mai tinere (B).

A. Iusnaturalismul secolului al XVII-lea – un testament greu de interpretat

Distanța conceptuală[5] şi îndeosebi divergențele cu privire la valoarea declarației de voință între sistemul german şi sistemul francez îşi găsesc sursa în diferențele de interpretare şi receptare a iusnaturalismului zis modern, şi în special a lucrărilor lui Hugo Grotius şi Pufendorf. Într-adevăr, doctrina iusnaturalistă stabileşte legătura dintre obligația juridică şi voință, care va sta la baza sistemelor juridice moderne.

În lucrarea sa, *Despre dreptul războiului şi al păcii*, Hugo Grotius face distincție între *promisiuni*, *contracte* şi *jurăminte*, insistând mereu asupra datoriei naturale de respectare a cuvântului dat. Aparent, definiția pe care o dă contractului are o coloratură utilitaristă, evidențiind mai ales efectele acestuia, avantajele pe care, cu excepția contractului gratuit, le procură părților. Lipsa atenției acordate consimțământului, manifestărilor concordante de voință ale celor două părți se explică tocmai prin aceea că elementul volitiv este tratat într-un registru mai larg, care depăşeşte cadrul contractual, şi anume cel al *promisiunilor*, cărora le consacră un capitol special aşezat înaintea celui destinat *contractelor*. Teoria lui asupra *promisiunilor* este fondată aproape în întregime pe voința individuală. El distinge trei aspecte diferite ale promisiunii, interpretate ca fiind cele trei grade din procesul de formare a acesteia[6]. Primul constă în ceea ce ar putea fi azi asimilat cu declarația sau manifestarea de voință: „Prima modalitate o constituie *afirmația* care înfățişează intenția noastră din momentul de față cu privire la viitor"[7] (subl. ns., A.B). Al doilea se referă la policitațiune sau promisiunea neurmată de acceptare, prin care obligația este definită, în principiul şi întinderea sa, de subiectul de drept, dar care nu conferă celeilalte părți un drept propriu şi deci nu este susceptibil să îl constrângă pe autor: „A doua modalitate se întâlneşte când *voința* statorniceşte ea însăşi pentru viitor, fiind însoțită de o exteriorizare îndestulătoare spre a vădi necesitatea de a stărui. Aceasta se poate numi policitație"[8]. Ultimul element este intenția de a conferi altuia dreptul de a obține respectarea obligației asumate,

condiția unei promisiuni „perfecte": „A treia modalitate este întâlnită când la o astfel de determinare a voinței se adaugă un semn exterior, care indică voința noastră de a conferi celui care i se promite propriul nostru drept. Aceasta este *promisiunea perfectă* … ea este sau calea către înstrăinarea unui bun sau înstrăinarea unei părți oarecare din libertatea noastră"[9] (subl. ns., A.B.).

Se poate lesne observa că, în concepția lui Grotius, toate elementele necesare formării actului juridic obligatoriu sunt emanații ale voinței. Însă nu orice emisiune de voință poate să dea naştere unui raport obligațional. Sub acest aspect, textul lui Grotius poate genera interpretări divergente. Pe de o parte, stabilind condițiile unei promisiuni perfecte, capabile să producă efecte juridice, vorbeşte de afirmarea intenției, determinarea îndestulătoare a efectelor vizate şi manifestarea voinței juridice printr-un semn exterior, „deoarece oamenii nu pot cunoaşte un act decât după semnele sale exterioare"[10], astfel că textul poate da impresia că acceptarea nu este necesară naşterii dreptului promis. Însă, cele trei elemente ale promisiunii numite de Grotius „perfecte", prezentate în paragrafe succesive, nu fac altceva decât să diferențieze voința rămasă la nivel intențional, intern şi voința juridică exteriorizată, singura în măsură să dea naştere obligației, dar nu se ocupă de procedura formării actului juridic. Este o tratare a voinței juridice din punct de vedere calitativ, menită să combată menținerea formalismului dreptului roman, susținută de o parte a autorilor vremii[11], fără să ofere indicii de ordin cantitativ asupra voinței sau voințelor necesare creării unui drept. Pe de altă parte, vorbind despre mecanica formării obligației, autorul arată, câteva paragrafe mai departe, că „pentru ca promisiunea să confere un drept celui în favoarea căruia este făcută, se cere acceptarea din partea acestuia…"[12].

Pe o linie asemănătoare îşi dezvoltă şi Pufendorf viziunea, accentuând ideea, de mare succes şi astăzi, conform căreia obligația voluntară operează o alienare a libertății individuale[13]. Forța obligatorie a contractului îşi trage seva din conjugarea acestui transfer al unei părți din libertatea promitentului în favoarea beneficiarului care îl acceptă. În opinia sa, formarea contractului se bazează pe credință şi încredere, care, la rândul lor, presupun exteriorizarea voinței şi claritatea exprimării sale. Pentru a fi luată în considerare de ordinea juridică, voința internă trebuie să se manifeste, să iasă din ea însăşi pentru a se întâlni cu voința altuia. La fel ca la Grotius, scoaterea la lumină a consimțământului implică utilizarea unor „semne" sau „indicii" (cuvinte, gesturi, înscrisuri etc.), care nu condiționează validitatea acestuia. Insistența lui Pufendorf asupra acestor semne exterioare ale voinței juridice este justificată de importanța pe care autorul o acordă teoriei limbajului în elaborarea unui construct rațional cu privire la consimțământ şi la interpretarea lui[14]. Pornind de la ideea că limba nu reprezintă altceva decât o convenție asupra sensului cuvintelor, Pufendorf subliniază necesitatea ca fiecare să folosească termenii în sensul lor comun, întrucât va fi considerat că *vrea* în plan juridic ceea ce sensul ordinar al semnelor utilizate înseamnă. Întrucât cuvântul face ca omul să fie destinat vieții sociale, folosirea lui – ori a altor semne menite să

exprime voința – pentru a îl induce în eroare pe altul reprezintă încălcarea unei maxime de drept natural.

În condițiile în care Școala dreptului natural şi în special lucrările celor doi autori menționați au avut un succes de mare anvergură de ambele părți ale Rinului, distanța conceptuală cu privire la contract şi actul unilateral dintre sistemul francez şi cel german este surprinzătoare. Ceea ce explică direcțiile atât de diferite spre care a evoluat dreptul obligațiilor în cele două țări este interpretarea diferită a tezelor fondatorilor iusnaturalismului modern. Iusnaturaliştii germani au dezvoltat clasificările propuse de Grotius, în dorința de a sistematiza raporturile pe care promisiunea le întreține cu contractul. Dintre aspectele promisiunii descrise de acesta, ei au considerat primordială valoarea obiectivă a voinței exprimate, ceea ce a produs importante consecințe teoretice asupra multiplelor forme de angajamente obligatorii descrise de Grotius. Dimpotrivă, doctrina franceză tinde spre simplificarea diviziunilor complicate operate de acesta, manifestând o mai mare afinitate cu clasificările tipologiilor romane cuprinse în *Corpus iuris civilis*. Contracte, convenții, pacte de orice fel, tratate, toate sunt înglobate într-un concept unic – convenția[15] – ale cărui resorturi vor fi identificate şi analizate unitar. În viziunea franceză, promisiunea nu rămâne decât un element al convenției. Domat, de pildă, a cărui lucrare a canalizat opiniile juriştilor francezi în epoca anterioară codificării, propunea următoarea definiție: „convențiile sunt angajamente care se formează prin consimțământul mutual dintre două sau mai multe persoane care creează între ele o lege ce impune executarea a ceea ce s-a promis”[16]. Analiza convenției este dominată de primatul voinței interne asupra manifestării sale exterioare. Astfel, în zorii Codului civil francez, când universitățile nu mai existau, învățământul juridic desfăşurându-se în stabilimente private, formarea pe linie iusnaturalistă a juriştilor francezi insista asupra raporturilor dintre obligația civilă şi voința internă, în timp ce, peste Rin, Friedrich Carl von Savigny închega teoria declarației de voință, inițiată anterior de Wolff[17], Siegel şi Kunze, pornind de la o imagine a contractului format prin schimbul de promisiuni şi de la importanța acordată teoriei viciilor de consimțământ[18].

B. Starea dreptului pozitiv. Privire comparatistă

Dreptul francez. Insuficiența voinței unilaterale

Organizat în jurul proprietății, Codul Napoleon din 1804 reglementează contractul ca una din modalitățile de dobândire a acesteia. Obligațiile de sursă voluntară apar doar ca efecte variate ale unui concept unic – contractul sau convenția – lipsite fiind de un sistem propriu. Această lacună este resimțită tot mai acut în doctrina modernă, producând un efect inversat: aşa cum am arătat deja, omniprezența obligației şi nevoia de a-i conferi o sursă conduce la bagatelizarea contractului şi deformarea lui, prin extindere excesivă sau prin crearea unor surse-satelit, care, departe de a-şi câştiga autonomia conceptuală, contribuie şi mai mult la începoşarea imaginii asupra contractului[19].

Definiția pe care codul civil francez în vigoare o dă contractului[20], în art. 1101, se mulțumește să le reproducă pe cele elaborate în dreptul roman (Instituțiile lui Iustinian, III, 13, respectiv în Digeste, Paulus, 44,7,3), cu diferența că acestea din urmă priveau obligația, indiferent de natura sa contractuală sau delictuală. Pe această cale, după modelul lui Pothier care le atribuia același obiect, codul francez actual își trădează tendința de a asimila contractul cu obligația, sursa cu efectul. Practic, definiția legală tratează despre un „contract-obligație"[21] sau obligație convențională, ignorând nu doar convențiile care produc alte efecte decât generarea unor obligații, dar și potențialul acestora, deloc neglijabil, de a da naștere unor obligații reciproce.

Totuși, considerarea exclusivă a contractului ca sursă de obligații voluntare se datorează mai puțin tradiției romane, cât fundamentului subiectivist al obligației juridice, dedus din teoria promisiunilor elaborată de reprezentanții Școlii dreptului natural[22]. Obligația rezultă din voința autorului promisiunii conjugată cu cea a persoanei în favoarea căreia se constituie dreptul corelativ. Astfel, Pothier subliniază necesitatea concursului de voințe pentru crearea obligațiilor juridice: „nu pot, prin promisiunea mea, să acord cuiva un drept contra persoanei mele, până când voința lui nu concură pentru a-l dobândi"[23]. Formula codului achiesează tacit acestei idei, iar doctrina posterioară adoptării sale o preia întocmai[24].

Așadar, dreptul francez actual nu consacră angajamentul unilateral ca sursă de obligații. Însuși actul unilateral este slab reprezentat în Codul civil francez și, în orice caz, situațiile disparate în care voinței unilaterale i se recunoaște capacitatea de a produce efecte juridice sunt complet nesistematizate în acesta. Făcând abstracție de o serie de autori[25] care, în secolul al XIX-lea sau începutul secolului al XX-lea, au fost seduși de teoria declarației de voință, în vogă printre juriștii germani, doctrina franceză este reticentă față de potențialul creator de obligații al angajamentului unilateral[26].

Totuși, o idee îndrăzneață vine să tulbure apele liniștite ale surselor voluntare de obligații, în dreptul francez. Sugerată de Jacques Flour[27] și dezvoltată apoi de Michelle Gobert[28], aceasta susține că manifestarea unilaterală de voință în sensul executării unei obligații naturale are caracter constrângător la adresa autorului său și este un act unilateral generator de obligații. Cu alte cuvinte, obligația naturală servește drept cauză angajamentului unilateral de a executa o prestație[29], facilitând, în ciuda reticențelor dreptului francez al obligațiilor cu privire la acest subiect, admiterea actului unilateral ca sursă de obligații. Aproape 50 de ani mai târziu, jurisprudența consacră aceeași soluție, statuând că „transformarea – impropriu calificată drept novație – a unei obligații naturale în obligație civilă, care se întemeiază pe un angajament unilateral de a executa o obligație naturală, nu impune ca o obligație civilă să fi preexistat acesteia"[30]. Problema angajamentului unilateral – sursă autonomă de obligații încetează să mai fie un tabu, decizia amintită și cele care i-au preluat nonșalant tiparul incitând apetitul pentru analizarea și așezarea sa conceptuală.

Modificarea Codului civil francez prin Ordonanța nr. 2106-131 din 10 februarie 2016, destinată să intre în vigoare începând cu 1 octombrie 2016, schimbă centrul gravitațional al reglementării, accentul fiind acum pus pe obligațiile civile, cărora li se consacră texte legale organizate în prezentarea surselor, regimului general şi probei acestora. Definiția contractului îi redă acestuia potențialul de a produce efecte modificatoare sau extinctive, nu doar generatoare de obligații[31]. De asemenea, trebuie semnalată plasarea contractului în categoria actelor juridice, acestea din urmă fiind cele enumerate, alături de fapte juridice şi lege, ca surse de obligații civile. Dar, deşi noua reglementare nu mai ignoră actul unilateral, nici nu îi conferă în mod explicit sau măcar implicit, puterea de a da naştere unor obligații juridice civile în sarcina autorului. Problema puterii nomothete a voinței unilaterale este şi acum resimțită ca un teren minat, legiuitorul alegând calea unei prudențe extreme: deşi alineatul 1 al art. 1101 arată că obligațiile pot rezulta din acte juridice, fapte juridice sau doar din lege, reglementarea detaliată ulterioară a surselor voluntare de obligații priveşte doar contractul, lăsând sub tăcere actul unilateral. Totuşi, alineatul al 2-lea nou introdus în art. 1101, afirmă, în consens cu jurisprudența recentă, dar nu fără o evidentă stânjeneală conceptuală[32], că obligațiile „se pot naşte din executarea voluntară sau din promisiunea de a executa o datorie de conştiință față de altul".

Dreptul german. Teoria declarației de voință – între elan doctrinar şi prudență legislativă

Înclinăm să credem că teoria declarației de voință, elaborate în spațiul juridic german şi desăvârşite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este rezultatul unei lecturi trunchiate a lucrării lui Grotius, facilitate, e adevărat, şi de o anumită ambiguitate a textului în discuție. Pornind de la susținerile promotorului iusnaturalismului modern în baza cărora o promisiune devine perfectă dacă e suficient determinată şi exteriorizată prin semne sau indicii care permit cunoaşterea ei de către terți, o parte însemnată a autorilor germani susțin, anterior adoptării Codului civil german, că, prin emiterea unei promisiuni perfecte, voința juridică se detaşează de sursa sa, are o viață proprie şi produce propriile efecte juridice. Aşadar, teoria declarației de voință se întemeiază pe distincția fundamentală dintre voința internă şi voința exteriorizată, dintre cele două ultima fiind cea care trebuie privilegiată în procesul de formare a drepturilor şi obligațiilor, fiind irelevant dacă imaginea pe care aceasta o creează îşi mai găseşte acoperire în voința reală a autorului său.

În aceste condiții, contractul nu mai este instrumentul prin care voința internă se realizează, ci una din formele de manifestare a voinței declarate, detaşate de elementul volitiv intern. Legitimitatea instituției contractului nu se regăseşte în voința comună reală a părților, ca singur element de referință pe care ordinea juridică caută să o protejeze, ci în nevoia de a securiza speranțele şi aşteptările altora, determinate de manifestarea de voință, sau drepturile pe care aceasta le-a generat. Regulile de drept nu se preocupă atât de asigurarea producerii efectelor

actului dorite de autorul voinței, cât de amenajarea responsabilității acestuia din urmă față de alții.

Conform acestei concepții, actul juridic de formație unilaterală nu are de demonstrat nimic în plus pentru a i se recunoaşte capacitatea de a produce efecte obligaționale; unilateralismul voinței nu deranjează teoria, pentru că promisiunea poate fi perfectă, independent de întâlnirea sa cu alta convergentă. Afirmația lui Grotius referitoare la necesitatea acceptării pentru naşterea dreptului în favoarea destinatarului promisiunii este interpretată doar în sensul că promisiunea nu poate impune altuia un drept, naşterea creanței fiind condiționată de consimțământul acestuia, însă datoria este definitiv formată prin emiterea declarației de voință. Legătura de drept există, doar dreptul subiectiv fiind legat de voința titularului.

Explicația unei asemenea stări de lucruri este dată de o nouă decompoziție a voinței, de data aceasta sub aspectul efectelor obligaționale vizate. Într-o lucrare dedicată promisiunii ca sursă de obligații, Siegel[33] susține că manifestarea de voință făcută în sensul de a se obliga juridic tinde în realitate la crearea unui dublu raport obligatoriu: primul, în baza căruia promitentul se obligă față de el însuşi să-şi respecte cuvântul dat, ceea ce implică inclusiv obligația negativă de a se abține de la orice comportament care ar compromite acest rezultat, şi al doilea, prin care se obligă față de terț să îşi îndeplinească promisiunea. Distincția răspunde şi unui imperativ de ordin tehnic al obligației, necesitatea existenței unui creditor, element care lipseşte cel puțin în cazul unora dintre angajamentele unilaterale admise în această concepție. Astfel, obligația de a-şi ține promisiunea făcută poate fi concepută şi în favoarea unui beneficiar nedeterminat, în timp ce obligația de a îndeplini prestația nu există decât față de o persoană cel puțin determinabilă. Obligația de respectare a promisiunii este independentă de cea de executare a prestației asumate. Existența şi eficiența ei juridică este impusă de necesități practice ale vieții afacerilor, circuitul civil fiind bulversat dacă fiecare şi-ar putea retrage după bunul plac promisiunile juridice făcute. Consecința este aceea că acceptarea creditorului, deşi necesară pentru a da consistență concretă obligației de a respecta promisiunea, nu este indispensabilă acestei obligații. Rolul acceptării se reduce astfel la un fel de „ratificare" a raportului obligațional.

Aşadar, față de autorul său, declarația de voință este perfectă încă de la emiterea ei, în virtutea autonomiei de voință. Forța sa obligatorie se explică prin aceea că, pe de o parte, această declarație concentrează întreaga voință a emitentului, iar, pe de alta, exteriorizarea pe care ea o presupune rupe puterea autorului sau a unor evenimente legate de persoana sa asupra voinței odată exprimate. În acest sens, moartea autorului sau survenirea incapacității sale nu au influență asupra declarației de voință.

Eficacitatea declarației de voință față de beneficiarul ei este explicată prin încrederea legitimă în avantajul promis, pe care declarația a generat-o. Astfel, față de destinatar, declarația de voință devine eficace, şi deci irevocabilă, de la momentul în care acesta a receptat-o, întrucât de la această dată comportamentul şi

deciziile sale pot fi influențate de expectanțele sale derivate din luarea în considerare a voinței exteriorizate a celuilalt.

Susținută fie de principiul autonomiei de voință, fie de cel al securității tranzacțiilor, teoria a fost receptată favorabil nu numai în Germania anterioară codificării[34], unde a avut un succes considerabil, dar şi în Italia, având ecou chiar în Franța, unde autori precum Saleilles, Gény, Demogue, Josserand, Worms, Colin şi Capitant sau Savatier s-au pronunțat pentru admiterea angajamentului unilateral ca sursă de obligații.

În cele din urmă, redactorii Codului civil german nu au preluat teoria angajamentului unilateral sursă generală de obligații astfel cum era susținută de doctrina secolului al XIX-lea. Deşi în urma unor aprinse dezbateri[35], principiul reținut, dedus din textul vechiului art. 305, actualul art. 311 al. 1 BGB[36], este acela al necesității unui acord de voințe pentru naşterea obligației. Angajamentul unilateral nu este sursă de obligații decât în cazurile de excepție prevăzute de lege: promisiunea de recompensă (*Auslobung* §657 şi urm. BGB), constituirea fundației (*Stiftungsgeschäft* §80 şi urm. BGB), subscripția unui efect de comerț (*Inhaberschuldverschreibung* §793 şi urm. BGB). Reformarea dreptului obligațiilor, prin legea din 26 noiembrie 2001, deşi consacră o serie de soluții pretoriene, inclusiv în ce priveşte protecția părților în perioada precontractuală (a se vedea, de pildă, al. 2 al par. 311 BGB) păstrează principiul conform căruia un contract este necesar naşterii unei obligații printr-un act juridic.

Replici ale originalelor. Reglementarea angajamentului unilateral în alte sisteme de drept continentale

Celelalte reglementări ale țărilor europene, şi nu numai, îşi modelează atitudinea față de angajamentul unilateral în funcție de sursa lor principală de inspirație – codul francez sau cel german. Codul civil din Québec, la fel cu Codul civil român de la 1864, preia tiparul contractualist francez şi nu consacră niciun text angajamentului unilateral. După modelul german, Codul elvețian al obligațiilor din 1911 (art. 8), Codul civil olandez din 1992 (art. 6:219) şi Codul civil italian din 1942 (art. 1987) stabilesc forța obligatorie a promisiunii de recompensă, respectiv a promisiunii adresate publicului. Tot pe linie germanică, Legea bulgară referitoare la contracte şi obligații din 1950 plasează expres angajamentul unilateral printre sursele de obligații, arătând în art. 44 că acesta este supus dispozițiilor referitoare la contract acolo unde legea permite voinței unilaterale să creeze, să modifice sau să stingă drepturi şi obligații[37]. O situație aparte o prezintă Estonia şi Lituania. Dacă prima reglementează sub denumirea mai largă de promisiune publică de a plăti ceea ce în codul german reprezintă promisiunea de recompensă, cealaltă respinge expres posibilitatea creării de obligații printr-o promisiune unilaterală pe care o a doua parte nu a acceptat-o[38].

Proiecte de codificări europene

Centrându-şi atenția mai mult asupra contractelor, proiectele de codificări europene şi principiile UNIDROIT acordă o importanță relativ scăzută angaja-

mentului unilateral. Astfel, stabilind că dispozițiile capitolului destinat contractului se aplică, cu adaptările necesare, „oricărei comunicări de intenții pe care o parte o adresează alteia", art. 3.20 din principiile UNIDROIT, deşi întitulat *Declarații unilaterale,* rămâne cantonat cadrului contractual.

O evidentă reticență la adresa angajamentului unilateral răzbate şi din proiectul Gandolfi al Codului european al contractelor. Art. 20 restrânge efectele declarațiilor şi actelor unilaterale la cele care „derivă din lege, cutumă sau bună-credință", deci nu din voința autorului, subliniind totodată revocabilitatea acestora. Aceeaşi revocabilitate este prevăzută, de art. 23 din acelaşi proiect, şi pentru promisiunea făcută publicului, sancționabilă doar cu obligarea la plata de daune-interese în favoarea celui care, întemeindu-se cu bună-credință pe promisiune, a efectuat anumite cheltuieli, cu excepția cazului în care autorul promisiunii probează că succesul scontat nu ar fi putut fi obținut.

La prima vedere, Principiile dreptului european al contractelor, elaborat de comisia Lando, pare să propună cu îndrăzneală un principiu general al obligatoriului angajamentului unilateral. Astfel, în paragraful 2:107, întitulat, în varianta franceză, „Promesses obligatoires sans acceptations" dispune destul de tranşant: „Promisiunea care se vrea obligatorie din punct de vedere juridic fără acceptare îl leagă pe autorul ei". În realitate însă textul nu vizează orice promisiune făcută cu intenția de a produce efecte juridice independent de acceptarea sa din partea beneficiarului, ci numai *anumite* promisiuni, eventual cele pe care legea, jurisprudența sau cutuma le-ar declara obligatorii în lipsa acceptării[39]. De altfel, o altă interpretare nici nu ar fi posibilă din punct de vedere logic, dacă avem în vedere că acelaşi proiect stabileşte principiul revocabilității ofertei[40]: nu vedem de ce ar fi mai puțin constrângător un angajament luat în vederea acceptării, dacă orice promisiune juridică „aruncată în vânt", fără a viza întâlnirea cu voința beneficiarului, ar lega autorul ei, cum lasă să se înțeleagă formula lacunară a textului. Concluzia este că Principiile dreptului european al contractelor propun doar recunoaşterea în anumite cazuri a angajamentului unilateral ca sursă de obligații, dar nu sugerează admiterea unei reguli generale a caracterului obligatoriu al angajamentului unilateral.

Noul Cod civil român. Modernitatea cu orice preț

Produs al unor surse inspiratoare eclectice, Codului civil român 2009[41] se îndepărtează de tradiția Codului Napoleon în materia actului unilateral. Tăcerea, manifestare elegantă a unei poziții de dezaprobare sau, cel puțin, de suspiciune, este înlocuită cu afirmarea, abruptă şi dezinhibată de orice nelinişti conceptuale, a unei noi surse de obligații.

Cu o dublă grijă, aceea de a nu uita nimic, de a nu lăsa aspecte nereglementate, respectiv de a nu spune nimic cu privire la natura unor instituții[42], art. 1165 C. civ. enumeră actul unilateral printre izvoarele obligațiilor juridice civile. Textul reprezintă o sinteză, cu adăugări proprii, ale art. 1372 C. civ. Québec[43] şi art. 1173

C. civ. italian[44]. Niciunul din textele indicate, însă, nu menționează actul unilateral ca sursă de obligații; acesta este inclus implicit în formulele „orice act căruia legea îi ataşează cu autoritate efectele unei obligații", respectiv „orice act capabil să le producă [obligațiile, n. ns., A.B.] în conformitate cu ordinea juridică". Codul nostru nici nu se mulțumeşte cu o expresie similară, cu sens larg – actul unilateral fiind menționat expres -, dar nici nu renunță la ea – „orice alt act… de care legea leagă naşterea unei obligații" – , ca şi cum ar exista, pe lângă contracte şi acte unilaterale, alte tipuri de acte juridice generatoare de obligații. Expresiile folosite în codurile luate drept model ni se par mai fericite, întrucât surprind mai exact dependența efectelor obligaționale ale actului unilateral de dispoziția legii, soluție la care conduce analiza acestor reglementări în ansamblul lor.

Să se fi îndepărtat codul nostru de sursele sale de inspirație, efectuând un salt senzațional spre modernitate? Aparent, răspunsul ar trebui să fie pozitiv, dacă avem în vedere dispozițiile art. 1327, întitulat *Promisiunea unilaterală*[45], care, în alin. 1, stabileşte cu valoare de generalitate că „promisiunea unilaterală făcută cu intenția de a se obliga independent de acceptare îl obligă numai pe autor", sugerând opțiunea pentru promovarea angajamentului unilateral ca sursă de obligații, necondiționată de altceva decât intenția autorului de a se obliga juridic independent de o manifestare de voință străină.

Câteva observații pe marginea acestui text trebuie făcute. În primul rând, reglementarea nu este o inovație a legiuitorului român. Fără a-şi găsi corespondent într-un cod civil în vigoare, aceasta preia, într-o formulă aproximativă, dispozițiile art. 2:107 din Principiile dreptului european al contractului, prezentate anterior. Însă, în loc să sublinieze caracterul constrângător al angajamentului unilateral, textul Codului civil din 2009 inserează adverbul *numai* în formularea celui din proiectul european, ceea ce are efectul de a devia atenția de la scopul cu adevărat ieşit din comun al normei – de a permite crearea de obligații civile prin manifestarea unilaterală de voință – spre ideea că nimeni altul decât autorul nu ar putea fi ținut de act. Or, credem că nu relativitatea efectelor actului ar fi trebuit subliniată aici, ci precizarea exactă a condițiilor în care un astfel de act poate avea forță obligatorie[46]. Apoi, aşa cum am arătat deja, semnificația textului Principiilor dreptului european al contractului se traduce nu prin consacrarea angajamentului unilateral ca sursă generală de obligații, ci prin recunoaşterea posibilității ca, în anumite condiții, neprecizate de altfel în mod expres nici în proiectul european, actul unilateral să fie generator de obligații.

Pentru a putea determina natura acestor condiții şi efectele necesității lor asupra calificării juridice a sursei de obligații, va trebui să analizăm problema forței angajamentului unilateral independent de consacrarea sa de către legea pozitivă. În acest demers, doctrina franceză, dar şi cea română anterioară noului Cod civil, dezvoltate în jurul unei legislații care neglijează teoretizarea actului unilateral şi ignoră angajamentul unilateral, pot oferi importante puncte de reper.

1.2. Valențele nomothete ale voinței unilaterale

Susținătorii angajamentului unilateral ca sursă de obligații își argumentează poziția invocând, pe de o parte, forța morală a respectării cuvântului dat (*A*), care, incidentă în egală măsură promisiunilor încrucișate, dar și celor rămase izolate, atrage aplicabilitatea identică a regulii forței obligatorii, atât contractelor, cât și actelor unilaterale, și, pe de altă parte, necesitatea asigurării stabilității și securității circuitului civil (*B*), mai concret, interdicția de a înșela așteptările și încrederea în respectarea manifestării de voință, pe care cealaltă parte sau destinatarul actului le-au învestit în acesta[47].

A. Pacta sunt servanda. De la regula morală la regula juridică

De origine canonistă, regula *pacta sunt servanda*, înțeleasă ca obligație a respectării cuvântului dat, este plasată adesea în raporturi de sinonimie cu principiul forței obligatorii a contractului. Or, dacă fidelitatea față de propriile angajamente impune respectarea contractului, același imperativ ar trebui să supună și voința unilaterală. La fel cum obligă părțile, văzute aici ca pluralitate de subiecți cu interese contrare, care și-au exprimat consimțământul în vederea producerii de efecte juridice, *pacta sunt servanda* ar trebui să constrângă și pe cel care s-a angajat singur. Însă lucrurile nu stau astfel: pe de o parte, întrucât trebuie făcută o distincție între regula morală a respectării cuvântului dat și norma juridică având același conținut, iar, pe de alta, pentru că diferența dintre voința contractuală și voința unilaterală este de ordin calitativ, și nu doar cantitativ.

a) Regula morală

Regula *pacta sunt servanda* rezultă din conjugarea a două principii de morală creștină. În primul rând, nerespectarea cuvântului dat înseamnă minciună și încălcarea principiului adevărului. Astfel, promisiunea este asimilată jurământului, întrucât creștinul trebuie să acționeze în conformitate cu adevărul. În al doilea rând, canoniștii formulează principiul pornind de la noțiunea filosofiei ciceroniene de *fides*, care înseamnă aici nu doar credință, ci și fidelitate față de propriile promisiuni. Din combinarea interdicției jurământului mincinos și a valorizării fidelității și credinței rezultă o regulă morală cu valoare intrinsecă[48]. Aceasta este analizată în detaliu de Sfântul Toma d'Aquino, care stabilește fundamentul obligației de respectare a promisiunii în legea divină. Jurământul este descompus rațional în *deliberare*, *propunere* și *promisiune*. Reunirea celor trei îl face pe Dumnezeu creditorul celui care a promis. În cazul convențiilor, al promisiunilor făcute față de o altă persoană, jurământul are rolul de a conferi certitudine fidelității autorului. Dumnezeu este deci garantul universal[49] al respectării cuvântului dat, convenția obligă numai pentru că părțile l-au luat pe Dumnezeu drept martor[50].

În dreptul canonic[51], încălcarea obligației de respectare a cuvântului dat reprezintă un păcat. *Pacta sunt servanda* se preocupă mai puțin de asigurarea executării promisiunii, cât de salvarea sufletului celui care a promis. Nu patrimoniul beneficiarului este luat în considerare, cât conștiința autorului promisiunii, iar obligarea la plată nu este decât efectul indirect al unei căințe ulterioare, condiție

indispensabilă mântuirii. În acest context, trebuie înțeleasă apariția principiului conform căruia simplul pact dă naştere unui drept la acțiune, *ex nudo pacto oritur actio.* Nu existența consimțământului părților justifică dreptul la acțiune, ci ideea că răzgândirea ar însemna încălcarea regulii *pacta sunt servanda* şi, implicit, condamnarea sufletului. Sancțiunea are caracter strict personal, nefiind transmisibilă succesorilor.

Se poate observa astfel că, în planul moralei creştine, *pacta sunt servanda* sancționează deopotrivă promisiunile contractuale şi pe cele unilaterale, mecanismul bilateral de formare contractuală neavând niciun rol esențial de jucat. Totodată însă, din cele ce preced rezultă necesitatea de a distinge între valoarea morală a regulii *pacta sunt servanda* şi semnificația pe care ea o primeşte în planul dreptului. Faptul că dreptul canonic conferă consecințe juridice regulii morale a respectării cuvântului dat, prin recunoaşterea unui drept la acțiune în fața tribunalului ecleziastic[52], nu echivalează cu desăvârşirea în plan juridic a ideii că manifestarea de voință a părților este suficientă pentru naşterea efectului său obligatoriu.

Ideea că voința este creatoare de drept presupune existența unei reguli juridice[53], şi nu doar a unui precept moral, chiar dacă respectiva regulă nu este o normă de drept pozitiv şi chiar dacă ar avea acelaşi conținut cu regula morală. O asemenea regulă trebuie să privească omul în dimensiunea sa socială, situat în relație de alteritate cu semenii săi şi raportat la consecințele patrimoniale pe care comportamentul său le poate produce. Fidelitatea față de sine îşi păstrează fără îndoială relevanța morală, fiind obligatorie pentru forul intern al individului, însă ea nu poate explica forța juridică a promisiunii unilaterale. Dreptul nu se interesează decât de fidelitatea față de altul, ceea ce explică alteritatea şi justiția ca noțiuni cosubstanțiale acestuia[54]. Pentru că regula juridică a respectării cuvântului dat se ancorează în existența *celuilalt*, domeniul său de aplicare va fi diferit de cel al normei morale de conținut identic, centrată pe integritatea conştiinței, a *sinelui* promitentului.

Aşadar, dacă în plan contractual, trimiterea la dreptul canonic pentru explicarea originilor regulii *pacta sunt servanda* este justă şi nu impune precizarea punctului de inserție a acesteia din ordinea strict morală în ordinea juridică, nu aceeaşi este situația promisiunilor unilaterale, față de care imperativul moral al respectării cuvântului dat nu este neapărat dependent de considerarea consecințelor actului față de terți, nu se traduce deci automat într-o regulă juridică.

b) Regula juridică

Transformarea în regulă juridică a obligației creştine de respect al cuvântului dat o datorăm iusnaturalismului modern, şi în special lui Hugo Grotius şi Samuel von Puffendorf. Operele celor doi se caracterizează prin efortul de laicizare a ordinii normative canoniste şi înlocuirea surselor teologice cu un sistem rațional de reguli[55]. Se produce astfel o revoluție epistemologică, o ruptură cu ordinea morală a teologiei creştine: *pacta sunt servanda* nu se mai justifică prin reprobarea

minciunii, ca păcat ce pune în pericol mântuirea sufletului, ci devine o regulă abstractă de drept natural, dedusă din raționalitatea ființei umane.

Pe lângă elaborarea unei scheme a procedurii de formare a contractului, prin întâlnirea ofertei cu acceptarea[56], lui Grotius îi datorăm sistematizarea legăturii dintre voința individuală şi obligația juridică prin ideea alienării unei porțiuni din libertatea celui care promite. Această înstrăinare a libertății individuale doar explică efectele obligației juridice, însă nu este capabilă să o fundamenteze singură. Dacă ar fi altfel, regula *pacta sunt servanda* sau, în varianta sa laică, obligația respectării cuvântului dat, ar fi inutilă; sistemul rațional al lui Grotius nu ar mai fi avut nevoie de ea. Se pare astfel că promisiunile la care face acesta referire dau naştere unei obligații juridice dacă respectă o procedură de formare, întâlnirea ofertei cu acceptarea[57]. Trecerea de la promisiune, ca emanație a voinței, la legătura obligațională presupune astfel un element exterior structurii intime a angajamentului, iar integrarea obligației în sistemul normativ obiectiv se face în concordanță cu o normă superioară inclusă în acelaşi sistem, *pacta sunt servanda*, cea care impune respectarea cuvântului dat nu în funcție de adeziunea la morala creştină, ci, în mod autonom, cu titlu de necesitate juridică.

Norma consensualistă juridică este deci rezultatul rațiunii şi există independent de consacrarea sa legală. Ea are acelaşi conținut cu norma morală, dar o arie de acțiune restrânsă la actele cu potențial generator de obligații juridice[58]. În procesul de formare a acestora, promisiunea se rupe de voință, considerată, de altfel, legitim versatilă[59], prin intervenția unui element străin, care, în traducere tehnică, reprezintă acceptarea ofertei celui care promite.

Concluzia care se impune este aceea că regula moralei creştine a respectării cuvântului dat nu poate justifica admisibilitatea în plan juridic a creării pe cale unilaterală a unor efecte juridice noi, care nu existau anterior. În acest sens, este nevoie de o regulă cu caracter juridic, fără ca aceasta să însemne necesitatea identificării ei în norma de drept pozitiv. În interpretarea noastră, sistemul iusnaturalismului modern, care a dezvăluit norma abstractă a obligatoriului promisiunii, în lipsa oricărui formalism de principiu, ataşează efectul creator de obligații al acesteia de bilateralitatea consimțământului.

c) Consensualism şi voluntarism. O distincție necesară

După cum am văzut, Grotius nu se rezumă la desluşirea mecanismelor fazei precontractuale, ci consacră definitiv valoarea de principiu general a consensualismului. În sistemul dreptului natural al lui Grotius, norma consensualistă ocupă locul fundamental: *„un principiu al dreptului natural cere ca fiecare să respecte cu strictețe învoielile pe care fiecare le-a făcut"*[60]. Acesta este punctul de plecare al teoriei actului juridic civil în sistemele de drept europene. Însă, întrucât norma consensualistă, a caracterului obligatoriu al cuvântului dat, se fundamentează pe legea naturală, dedusă de această dată nu din natura lucrurilor, ci din natura omului, nu mai facil de determinat însă, putem spune că ea se întemeiază pe o ipoteză. Pretenția de determinare a aceste naturi a omului, de precizare a ipotezei

care fondează consensualismul, face ca regula obligativității convențiilor enunțată de iusnaturaliști să depășească intenția pe care aceasta o servea în dreptul canonic. Postularea consensualismului deschide apetitul pentru fundamentarea forței obligatorii a contractului, sugerând apropierea sa de voluntarism.

Nu trebuie uitat că *pacta sunt servanda* este enunțată de canoniști nu pentru a oferi o justificare forței obligatorii a contractului, ca instituție juridică, ci pentru a asigura eficiența acestuia și pentru a-l despovăra de formalismul dreptului roman[61], punând astfel bazele consensualismului. Întemeierea obligatoriului contractului pe voința părților nu începe cu regula canonistă a interdicției încălcării cuvântului dat și nici nu își limitează la aceasta justificarea[62]. Deși aflate în strânse legături[63], consensualismul nu se confundă cu voluntarismul juridic[64], înțeles ca doctrină care identifică voința ca sursă generatoare a regulii de drept. În primul rând, din punct de vedere istoric, doctrinele voluntariste, care în domeniul teoriei generale a contractului se prezintă sub forma teoriei autonomiei de voință, apar mult mai târziu, la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea[65]. În al doilea rând, semnificând lipsa necesității unei forme anume pentru validitatea contractului, consensualismul nu furnizează în mod direct indicii cu privire la esența acestuia. Este adevărat însă că regula consensualistă a favorizat dezvoltarea voluntarismului, prima fiind o etapă esențială în ecloziunea ideii că voința justifică drepturile și obligațiile născute din act, însă acesta din urmă nu este decât una din urmările teoretice posibile ale consensualismului, nu și singura[66].

Din faptul că forța obligatorie a cuvântului dat (acolo unde ea nu este contestată, adică în cazul contractelor) ar putea fi explicată prin puterea creatoare de drept a voinței nu decurge în mod logic că orice voință de a genera efecte de drept va purta veștmântul forței obligatorii. Este timpul să ne întrebăm dacă voința unilaterală este la fel de sustenabilă ca temei al actului juridic obligațional și în cazul angajamentului unilateral ca în cazul contractului.

d) Voința internă și voința exteriorizată. Imperativul coerenței sistemului juridic

Statornicirea consensualismului și legăturile tot mai strâns țesute între acesta și voluntarism nu rămân fără consecințe asupra noțiunii de consimțământ. Mai întâi, consensualismul produce accentuarea trăsăturilor subiective ale consimțământului, care astfel, deși se înscrie în logica contractuală, este vizualizat tot mai mult din perspectivă unilaterală. Sub influența consensualismului, consimțământul sparge abordarea bilaterală din dreptul roman și se orientează spre unilateralism[67]. Astfel, pe lângă sensul său etimologic, *cum sentire*, de acord al părților, consimțământul desemnează tot mai mult adeziunea individuală a fiecăruia dintre cocontractanți. În acest ultim sens, consimțământul este legat de persoana care îl emite, ceea ce presupune o relație strânsă cu voința acesteia. Consimțământul este perceput ca expresia sau manifestarea voinței individuale și, în această calitate, trebuie să fie produsul liber al unei deliberări desfășurate în cunoștință de cauză. Legătura consimțământului cu voința individuală este demonstrată mai ales de teoria viciilor

de consimțământ. Contractul se formează din reunirea a două voințe intacte, care converg de aşa manieră, încât reuşesc să confere forță obligatorie deplină acordului pe care l-au încheiat.

Viziunea unilaterală asupra consimțământului are rolul de a sublinia şi conserva aspectele subiective ale voinței juridice. Angajamentul juridic este rezultatul voinței, iar aceasta vine din sfera internă a individului. Pe acest teren apar teoriile psihologice asupra voinței, care susțin că orice act volitiv este de o complexitate considerabilă, conținând o serie de elemente voliționale, tendință, scop, dorință, deliberare, decizie, „înlănțuite unele de altele şi coordonate între ele de un raport specific celui de la mijloc la scop”[68], revenind tehnicii juridice rolul de a adapta aceste date subiective vieții şi finalităților supreme ale dreptului[69]. Însă, în timp ce complexitatea procesului psihologic volițional surprinde exact realitatea care stă la baza exprimării consimțământului la încheierea unui act juridic, aceeaşi calitate o sustrage cunoaşterii din exterior, o face greu sondabilă din punct de vedere juridic.

Procedeul de tehnică juridică prin care se gestionează o asemenea realitate complexă este cel al reducțiunii, ceea ce presupune elaborarea unei teorii a voinței juridice care accentuează anumite elemente ale acesteia, pe altele ignorându-le sau reducându-le la o importanță de ordin secundar.

O primă variantă a acestei metode este aceea în care voința juridică este identificată cu varianta ei exteriorizată, cu declarația de voință. Purificată astfel de subiectivism, aceasta se rupe de persoana emitentului său, devine un fapt social[70], sustrăgându-se analizei nuanțelor voinței interne[71], dar şi fluctuațiilor acesteia în timp. Este soluția germană, a declarației de voință, ale cărei repere le-am prezentat deja. Aici, sondarea voinței psihologice se opreşte foarte aproape de suprafață, la nivelul deciziei exprimate şi integrate astfel în circuitul juridic, ceea ce justifică calificarea procesului de formare a actului juridic după acest tipic ca fiind unul obiectiv. Analiza voinței juridice se rezumă aici la analiza conținutului declarației de voință.

Pentru că declarația de voință, ca element obiectiv necesar formării actului juridic, este aceeaşi, indiferent de natura unilaterală sau bilaterală a actului, este posibilă la nivel teoretic acceptarea unei teorii generale a actului juridic civil, în care angajamentul unilateral să figureze alături de alte surse de obligații. Reticențele față de generalizarea unei astfel de soluții, care au putut sta la baza opțiunii legiuitorului german, sunt de natură pragmatică; în orice caz, ele nu derivă din teoria declarației de voință, care, luată izolat, prefigura o rezolvare diferită.

Tot necesități de ordin practic conduc legiuitorul german să admită câteva breşe în linia rigidă a teoriei declarației de voință. Mai întâi, nu orice manifestare de voință creează drept, ci numai aceea orientată în acest sens. Codul civil german recunoaşte expres posibilitatea ca anumite declarații să fie făcute din complezență, fără intenție serioasă, ceea ce presupune o cercetare a voinței reale a autorilor acestora (par. 118 BGB). Apoi, acelaşi cod face o concesie capitală, admițând

eroarea ca motiv de nulitate, când poartă asupra conținutului declarației de voință, care nu ar fi fost emisă „dacă am fi avut cunoştință de starea lucrurilor şi am fi făcut o apreciere rezonabilă a situației". Pe de altă parte, deşi exterioare procesului de formare validă a contractului, alte mecanisme trebuie căutate pentru a ajunge practic la soluțiile juste, în principiu comune de altfel cu cele la care conduce sistemul voinței reale[72]. Astfel de soluții practice se obțin printr-o utilizare mult mai largă a principiului îmbogățirii fără justă cauză, admiterea unei teorii a valorii juridice a tăcerii legate de noțiunea de bună-credință, coroborate cu acordarea unor puteri mult mai largi judecătorului.

A doua metodă de integrare a voinței psihologice în mecanismele juridice este cea de inspirație franceză. Ideea de bază a acestui sistem este că voința îşi creează propria lege, ceea ce nu doar autorizează, ba chiar impune cercetarea în profunzime a resorturilor sale interne. Manifestarea de voință este doar un instrument utilizat pentru a ilustra întâlnirea voinței subiectului de drept cu cea a altuia, în vederea realizării acordului generator de contract[73]. Esențială este însă voința reală, element intern şi, prin aceasta subiectiv, care susține crearea raportului juridic obligațional derivat din act. Cum se transformă totuşi voința psihologică în voință juridică în acest sistem? Care este punctul până la care penetrează juridicul în tenebrele ascunse ale voinței interne, pentru a le ridica la rangul de condiții de validitate a actului juridic? Dacă avem în vedere etapele care îl caracterizează, putem spune că procesul volițional psihologic devine juridic la nivelul *scopurilor*, dar numai al acelora care intră în noțiunea de *cauză* a actului juridic. Cu alte cuvinte, din punct de vedere tehnic, cauza actului juridic marchează limita analizei psihologiei autorului şi operează reducțiunea procesului volițional – impusă, aşa cum am arătat, de complexitatea şi caracterul său insondabil ca atare – pentru a contribui, alături de consimțământ, la construirea voinței juridice. De aici complexitatea şi dificultatea definirii noțiunii de cauză a actului juridic[74], care este prezentată adesea ca o vulnerabilitate a sistemelor de inspirație franceză.

Aşa se explică că una din divergențele majore dintre grupurile participante în diferitele comisii de elaborare a proiectelor de unificare a dreptului privat european sau a anumitor ramuri ale acestuia a avut ca obiect importanța cauzei, ca cerință de validitate a convenției. Preocupate îndeosebi de armonizarea efectelor contractelor şi de unificarea mecanismelor specifice de realizare a acestora, proiectele se interesează mai puțin de alegerea sau construirea unui fundament comun al actului juridic. Nici nu credem că ar fi fost posibil: încercarea ar echivala cu negarea fundamentelor filosofice ale contractului, ale dreptului în general, nu prin aceea că ar risca să cadă în eroare, ci îndeosebi din cauza artificialului ideii soluției unice, a eliminării discuției tocmai în domeniul său predilect. Legea pozitivă poate fixa rezultatele considerate dezirabile, le poate respinge pe cele inacceptabile, poate construi mecanisme juridice adecvate, dar nu poate impune o anumită filosofie juridică, domeniu în care împrumutul unui model, schimbarea paradigmei urmează un alt tip de dinamică, cea a forței ideilor, şi nu a puterii legii.

Într-un asemenea context, cauza nu este enunțată expres printre condițiile esențiale ale contractului în proiectele europene. Principiile Unidroit exclud din sfera lor de aplicare imoralitatea şi caracterul ilicit al contractului (art. 3.1.), lăsându-le în mod prudent, datorită complexității lor inerente, în competența legii naționale aplicabile (şi a soluțiilor juridice adoptate pornind de la aceasta) controlul contractului sub aceste aspecte. Proiectul Lando, după ce într-o primă fază decide să nu trateze despre contractele imorale sau ilicite, datorită varietății mecanismelor prin care acestea sunt declarate ineficiente în sistemele naționale, adaugă ulterior un capitol 15, unde art. 15:102, tratând despre contractul încheiat cu încălcarea regulilor imperative, stabileşte drept criteriu orientativ de alegere a sancțiunii[75], caracterul intenționat sau nu al violării, ceea ce arată că scopul părților, deşi nu se regăseşte în noțiunea tehnică de cauză, nu este chiar indiferent. O prezență doar „fantomatică" a cauzei, sub forma scopului urmărit de părți, se poate decela şi în Avant-proiectul codului european al contractelor elaborat de grupul Gandolfi, unde art. 30 alin. 2 pare un exercițiu de evitare a referirii la cauză: „Conținutul contractului care constituie un mijloc pentru eludarea aplicării unei reguli imperative este ilicit". Dacă ideea de scop transpare pe alocuri în legătură cu controlul liceității contractului, în ce priveşte formarea acestuia, tehnica proiectelor amintite se îndepărtează şi mai mult de ideea de cauză[76], orientându-se spre criterii mai obiective de determinare a intenției de a se lega juridic[77] şi spre o verificare a echivalenței prestațiilor, pe tărâmul leziunii calificate, împrumutate din dreptul german[78].

Interesant este de observat că ordonanța de modificare a Codului civil francez, a cărei intrare în vigoare este amânată până în octombrie 2016, adoptă, la nivel terminologic tehnica Avant-proiectului codului european al contractului, reunind sub denumirea de *conținut* al contractului, ceea ce anterior erau *obiectul* şi *cauza* acestuia. În ciuda eliziunii elementului cauzal dintre condițiile expres enumerate pentru validitatea contractului, nu se poate susține că dreptul francez a îmbrățişat teoria declarației de voință: contractul nu poate fi, prin *scopul* său, contrar ordinii publice (art. 1162), contractul se interpretează după *intenția comună a părților, iar nu după sensul literal al termenilor* (art. 1188), iar mecanismele sale, aşa cum sunt reflectate în noua reglementare, nu se îndepărtează semnificativ de vechiul model.

Remarcăm deci că un sistem cauzal[79] înseamnă inevitabil un sistem al voinței reale, un sistem în care declarația exterioară, detaşată şi obiectivă nu este suficientă pentru naşterea efectelor de drept. Codul nostru civil actual conservă viziunea tradițională şi păstrează cauza ca element de validitate a convențiilor. Consensualismul trebuie deci citit în continuare în cheie cauzalistă. Imperativul coerenței sistemului juridic refuză ca o construcție rațională să guverneze contractul, iar cu totul alta actul unilateral. De fapt, nici legiuitorul nostru nu pare să promoveze o astfel de idee, din moment ce, prin art. 1325 C.civ. 2009, stabileşte aplicabilitatea, *mutatis mutandis,* a regulilor contractuale şi actului de formație unilaterală[80].

Într-un asemenea sistem, voința juridică este rezultatul combinării a două noțiuni, cauza şi consimțământul. Prin intermediul cauzei – condiție de validitate a actului juridic –, care preia şi prelucrează elementele subiective ale voinței, consimțământul, expresie a acestei voințe, capătă un aspect de stabilitate obiectivă, fără a-şi reduce totuşi valoarea la o simplă declarație, exterioară individului. Ca şi cum din fluviul voinței umane s-ar desprinde un canal, care, deşi alimentat din aceasta, va avea de acum drumul său, nu va urma şi nu va mai fi influențat de cursul ei ulterior. Astfel se exprimă articularea, dar şi diferența necesară în plan substanțial dintre voința individuală subiectivă şi consimțământul juridic. Voința este piatra unghiulară a umanismului şi „marcă a interiorității incomensurabile a omului", în timp ce consimțământul este un simbol, o expresie exterioară şi punctuală a acesteia. Distincția trebuie operată, pentru că ele sunt fundamental diferite. Voința este manifestarea libertății esențiale a omului; ea înseamnă putere, capacitatea individului de a-şi stabili propriile legi. Consimțământul, dimpotrivă, este „semnul unui fel de capitulare"[81], a consimți însemnând a admite, a fi în asentimentul altuia, a fi de acord cu aserțiunea altuia. Cel care îşi dă consimțământul se obligă față de altul, înstrăinează o parte din sine, renunță la putere în favoarea altuia, pe când voința se bucură în continuare de autonomie.

De aceea, obligația voluntară presupune acordul celuilalt, animat şi el de un interes juridic, acord care prinde, fixează şi supune voința celui care îşi dă consimțământul la obligarea sa. Câtă vreme actul juridic este văzut ca produs al voinței juridice, angajamentul unilateral, ca act de voință pură, nu poate fi creator de obligații. Fără a fi canalizată pe cursul separat trasat de articularea cu voința celuilalt, voința autorului nu poate fi cantonată, ea rămâne mereu liberă să îşi urmeze cursul trasat de propriile interese sau chiar capricii. „Este mult mai natural omului să vrea singur, decât să vrea în doi, iar dreptul nu putea să nu ataşeze consecințe unui act al vieții atât de familiar precum cel de luare a unei decizii"[82], spunea Jean Carbonnier în contextul problematicii actului unilateral. Perfect adevărat: voința acționează singură, iar dreptul este cel care instituie mecanisme de eficientizare juridică acesteia. Or, dreptul presupune alteritatea, luarea în considerare a *celuilalt.* Luată individual, în lipsa unor mecanisme juridice care să răspundă imperativelor justiției, voința unilaterală este şi rămâne liberă[83]. Consimțământul este cel care obligă, iar acesta trebuie conceput numai prin prisma schimbului său cu consimțământul dat de altul.

B. Securitatea circuitului civil. „Reliance" sau despre un împrumut denaturat

Explicarea forței obligatorii a contractului prin puterea creatoare de drepturi şi obligații a voinței plasează analiza din perspectiva debitorului: *je veux, donc je m'oblige.* Naşterea obligației se datorează energiei creatoare a voinței. Criticând psihologismul unei asemenea viziuni, unii autori[84] schimbă orientarea analizei, cercetând fundamentul forței obligatorii a contractului nu în sfera debitorului, ci în perimetrul consecințelor pe care manifestarea de voință a acestuia le poate avea asupra creditorului. În această concepție, ceea ce susține forța obligatorie a

contractului nu este promisiunea celui care se obligă, ci încrederea creditorului în respectarea acesteia.

Teoria se apropie astfel de noțiunea de *reliance* din dreptul anglo-saxon. În acest context, trebuie evitată confuzia între *reliance*, ca mecanism de evaluare a daunelor-interese datorate în caz de neexecutare a obligațiilor promise, şi *reliance*, ca fundament al forței obligatorii a contractului. Un împrumut denaturat al termenului în dreptul francez, sub traducerea aşteptărilor legitime ale creditorului, în care cele două sensuri sunt melanjate defectuos, produce o distorsiune atât a noțiunii de *reliance*, cât şi a contractului însuşi. Astfel, pentru a justifica regimul protectiv consumerist al supraîndatorării, respectiv reechilibrarea judiciară a prestațiilor în caz de impreviziune, s-a avansat ideea că creditorul nu poate în mod rezonabil să excludă probabilitatea ca debitorul să nu îşi poată îndeplini obligațiile asumate. Pe lângă caracterul său inacceptabil, în opinia noastră, în materia contractelor în general, teoria nu reprezintă o manifestare în dreptul francez a noțiunii anglo-saxone de *reliance*. Dacă aceasta din urmă fundamentează forța obligatorie a contractului, nu este logic admisibil ca aceeaşi noțiune să stea la baza unei excepții de la acelaşi principiu[85].

În primul sens, *reliance* întemeiază despăgubirea creditorului pentru prejudiciul cauzat prin înşelarea încrederii pe care acesta a investit-o în executarea contractului sau a promisiunii, prejudiciu rezultat ca urmare a anulării sau neexecutării contractului. Noțiunea este folosită pentru a justifica întinderea daunelor-interese dincolo de simplul echivalent al prestației, în scopul de a împiedica suportarea de către creditor a oricărei pagube cauzate de lipsa satisfacției preconizate a rezulta din contract.

Ca fundament al forței obligatorii a contractului, în al doilea sens menționat, conceptul de *reliance* are rolul de a palia necesitatea mulării contractului din *common law* pe structura schimbului, prin identificarea unei contraprestații sau a altui element care să poată juca acest rol. În termeni anglo-saxoni, vorbim de exigența unei *consideration* pentru eficiența promisiunii. Condiționarea eficienței contractului de existența unei *consideration*, noțiune obiectivă care poate juca doar parțial rolul cauzei din sistemul francez, limitează semnificativ atât noțiunea de contract, cât şi, mai ales, domeniul de aplicare a principiului *pacta sunt servanda*. Astfel, *reliance* oferă un plus de susținere forței obligatorii a promisiunii în *common law*, contribuind la abstractizarea acestei reguli, la extragerea sa dintr-o logica doar cazuistică, la care o expunea teoria *consideration*.

În această teorie, *reliance*, încrederea creditorului în îndeplinirea promisiunii nu trebuie să fie efectivă pentru a genera caracterul obligatoriu al promisiunii. Este suficient să o concepem abstract, ca o probabilitate. Existența încrederii efective a beneficiarului promisiunii ține doar de gravitatea încălcării acesteia[86]. Or, sub acest aspect, *reliance* îşi pierde specificitatea față de norma consensualistă consacrată de lucrările iusnaturaliste: obligația respectării promisiunii făcute altuia asigură securitatea şi stabilitatea tranzacțiilor. Încercarea de a le ține separate

conduce la o contradicție. Astfel, așa cum am văzut, încrederea abstractă în cuvântul celuilalt fondează obligativitatea promisiunii. Însă, această încredere derivă din conștientizarea caracterului obligatoriu al promisiunii[87]. Or, dacă natura obligatorie a promisiunii este cea care incită destinatarul acesteia să se încreadă în ea, înseamnă că nu putem deduce forța obligatorie a promisiunii din faptul că creditorul a avut încredere în îndeplinirea ei. Așadar, existența normei care stabilește forța obligatorie a cuvântului dat precede și justifică credința în respectarea angajamentului. Ca explicație a forței obligatorii a promisiunii, *reliance* nu modifică paradigma iusnaturalistă a lui Grotius și Puffendorf.

Relevanța juridică a încrederii destinatarului promisiunii în ceea ce privește obligativitatea respectării acesteia este deci condiționată de preexistența unei norme juridice care să impună debitorului un asemenea comportament. Tehnica juridică nu contrazice manifestarea în planul moral-creștin a încrederii și a îndatoririi de a spune adevărul. Întemeiată pe fidelitatea față de celălalt, încrederea este ca o sinteză a celor trei virtuți numite teologale pentru că se raportează mai ales la divinitate: credința, speranța și caritatea sau iubirea. Încrederea este o speranță fondată în întregime pe credință și pe iubire. Pe credință, întrucât trebuie să crezi ca să ai încredere; pe iubire, pentru că încrederea atribuie celui în care credem cea mai aleasă demnitate[88].

Încrederea în sinceritatea și menținerea promisiunii celuilalt nu este însă lipsită de orice relevanță juridică. O promisiune unilaterală formulată în termeni, împrejurări sau condiții care să îi confere suficientă claritate și siguranță, încât să genereze în persoana destinatarului speranța apreciată ca legitimă că aceasta va fi îndeplinită, poate sta la baza angajării răspunderii civile în sarcina promitentului, în caz de nerespectare. Mecanismul juridic concret în baza căruia va fi obligat promitentul rămâne însă de discutat. Așa cum vom vedea, speranța legitimă a destinatarului promisiunii nu atrage automat identificarea actului unilateral ca sursă a obligației promitentului. Fundamentarea angajamentului unilateral pe speranța legitimă a beneficiarului promisiunii face ca acesta să întrețină relații echivoce cu alte surse de obligații, precum contractul și delictul sau cvasi-delictul.

Departajarea de contract devine dificilă, dacă avem în vedere că acceptarea promisiunii poate rezulta dintr-un simplu gest sau chiar dintr-o tăcere neechivocă[89]. Și mai puternică este însă puterea de absorbție a răspunderii civile delictuale. Ea include și cazurile care nu se pot integra în modelul contractului cu acceptare implicită, de pildă situația în care promitentul își asumă în mod neechivoc îndeplinirea unei prestații, fără a cunoaște beneficiarii/beneficiarul acesteia și independent de vreo manifestare de voință din partea lor[90]. Sursa obligației nu este angajamentul sau promisiunea celui care și-a manifestat intenția în acest sens, ci în inconstanța de comportament manifestată prin încălcarea ei, coroborată cu prejudiciul cauzat prin frustrarea terților de prestația legitim sperată. Versatilitatea promitentului constituie o încălcare a îndatoririi generale de prudență și diligență care incumbă tuturor față de toți ceilalți[91]. În acesta cadru

trebuie integrată, ca principiu, şi răspunderea pentru retragerea intempestivă a ofertei[92], precum şi cea antrenată în contextul întregii perioade precontractuale.

Un caz aparte îl reprezintă anunțurile publicitare false cu privire la câştigarea unui premiu, pe care comercianți abili şi nu tocmai bine-intenționați le trimit consumatorilor, creându-le aparența înşelătoare că au dobândit dreptul la plata acestuia, când, în realitate, câştigul este în continuare afectat de un element *alea*. Instanțele franceze stabilesc constant obligația comerciantului de a plăti reclamantului decepționat valoarea premiului promis, printre multiplele calificări juridice vehiculate[93] fiind şi aceea de angajament unilateral. Pe lângă argumentele de ordin general îndreptate contra angajamentului unilateral ca sursă de obligații, în cazul loteriilor publicitare această calificare trebuie respinsă *ab initio*, în lipsa oricărei intenții a promitentului de a se lega juridic. Înscrierea faptei în categoria ilicitului civil, printre altele, descurajează extinderea noțiunii de cvasi-contract în această situație. Răspunderea civilă delictuală îşi vede funcția reparatorie pusă sub semnul întrebării din cauza condamnării invariabile la plata valorii integrale a premiului, fără analizarea prejudiciului real suferit de reclamant.

În ce ne priveşte, credem că discuția se poartă pe un teren inadecvat. Aşa cum s-a arătat pe bună dreptate[94], obligarea de către judecători a societății vinovate la plata întregului premiu anunțat ca fiind deja câştigat se înscrie într-un trend moralizator față de comerciantul profesionist şi, respectiv, hiper-protectiv cu privire la consumatori. Este un drept judiciar al protecției consumatorului, şi nu o soluție ce ține de dreptul obligațiilor civile[95]. Nu justiția comutativă justifică soluția, ci o justiție distributivă, orientată aici spre compensarea unei prezumate inegalități *de facto* dintre părțile raportului juridic de dreptul consumului, între partea puternică, profesionistul, mai avizat nu doar asupra calităților şi viciilor produselor, dar şi asupra practicilor comercianților de atragere a clientelei, şi partea considerată slabă, consumatorul, mai puțin informat şi, după cum se vede, adesea naiv. Obligarea la plata premiului intervine aici ca o reechilibrare *post factum*, nu a unui dezechilibru de ordin patrimonial, ci a avantajului informațional, considerat excesiv, al comerciantului față de situația de inferioritate a masei consumatorilor, cu intenția, comună cu cea a legiuitorului din acest domeniu, de a palia prin mecanisme juridice o inegalitate între persoane care, în bună logică privatistă, ar fi trebuit să se situeze pe poziții de egalitate.

Concluzia care se impune este aceea că necesitatea asigurării securității tranzacțiilor nu impune cu valoare de generalitate recunoaşterea eficacității juridice a voinței unilaterale exprimate în sensul producerii de efecte juridice. Aceasta nu exclude însă ca, în anumite cazuri particulare, legiuitorul să considere că, în anumite condiții şi/sau în anumite domenii bine delimitate, manifestarea unilaterală de voință ar putea fi ingredientul necesar pentru declanşarea anumitor efecte juridice, inclusiv de tip obligațional. Pentru a determina care este rolul exact al voinței unilaterale în generarea de obligații, şi implicit dacă angajamentul unilateral este o sursă autonomă de obligații voluntare, trebuie să stabilim dacă

această voință unilaterală este nu doar necesară, ci şi suficientă din punct de vedere tehnic producerii acestui efect.

1.3. Rolul angajamentului unilateral în crearea de obligații juridice civile. Aspecte de tehnică juridică

După cum am văzut, nici regula morală a respectării cuvântului dat, nici exigența securității tranzacțiilor care să protejeze speranța legitimă a beneficiarului promisiunii nu conduc la concluzia că angajamentul unilateral ar putea fi sursă voluntară de obligații, alături de contract.

A. Angajamentul unilateral şi dreptul obiectiv

Sesizând aceste aspecte, doctrina franceză favorabilă angajamentului unilateral militează pentru admiterea acestuia concentrându-şi eforturile în două direcții: pe de o parte, parcelează impedimentele teoretice ale admisiunii sale, pentru a le izola şi combate separat, iar pe de alta, construieşte o teorie a subsidiarității valorii lui de sursă autonomă de obligații[96]. Pe această cale, angajamentul unilateral devine nu un rival al contractului, ci mai degrabă o sursă auxiliară de obligații recunoscută în lipsa acestuia, ori de câte ori pare oportun ca autorul său să fie ținut de actul de voință, pentru a atinge un rezultat socialmente dezirabil şi care nu poate fi practic atins pe altă cale, prin intermediul altei surse consacrate de obligații. Teoria angajamentului unilateral are vocația de a se aplica numai în circumstanțe particulare şi în condiții strict determinate. După cum am văzut, la nivel principial, aceeaşi este şi soluția codurilor care reglementează actul unilateral ca izvor de obligații, precum cel german, elvețian sau italian. Actul unilateral poate genera obligații în cazurile şi condițiile prescrise de lege.

Codul civil român 2009 îşi propune mai mult: reunite într-o secțiune cu titlul extrem de net „actul unilateral ca izvor de obligații", promisiunea zisă unilaterală şi promisiunea publică de recompensă par a fi incluse în aceeaşi categorie. Însă, fie această aparență e înşelătoare şi cele două se raliază unor instituții diferite, fie actul unilateral nu e sursă generală de obligații. După cum se poate observa, din art. 1329, caracterul obligatoriu al promisiunii publice de recompensă, manifestat prin irevocabilitatea sa, este condiționat de executarea prestației în schimbul căreia s-a promis plata. Chiar şi încrederea în promisiune a celor care au efectuat cheltuieli în vederea executării prestației este protejată numai dacă acestea puteau conduce efectiv la atingerea rezultatului scontat (art. 1239 alin. 3). Cu alte cuvinte, voința unilaterală (sau, în varianta ei obiectivizată, declarația de voință) nu este *per se* generatoare de obligații.

Obligativitatea promisiunii publice de recompensă, despre care legiuitorul are grijă să ne avertizeze că nu este condiționată de executarea prestației *în cunoştință de cauză* (art. 1238 alin. 1, teza finală), pentru a exclude o posibilă asimilare cu procesul de formare a contractului, se înscrie în formula, caracteristică pentru obligațiile civile, a justiției comutative sau corective. Obligația promitentului este instrumentul de restaurare a echilibrului patrimonial pierdut, ca urmare a

executării de către altul a unei prestații în favoarea promitentului, de care acesta din urmă a beneficiat. Prestația terțului reprezintă echivalentul dorit de promitent la asumarea obligației, fiind deci cauza acesteia[97]. Ea este înțeleasă aici ca valoare patrimonială obiectivă, şi nu ca satisfacție de ordin subiectiv, fapt confirmat şi de aceea că executarea prestației de mai multe persoane nu obligă la plata mai multor premii (art. 1327 alin. 2 şi 3).

Dacă se consideră că promisiunea unilaterală la care se referă art. 1327 N.C.civ. are, din punctul de vedere al sursei de obligații, aceeaşi natură cu promisiunea publică de recompensă[98] şi deci că poate avea caracter obligatoriu, se pot desprinde două consecințe. Mai întâi, că voința unilaterală nu va fi nici aici suficientă pentru producerea obligației. Textul art. 1327 reprezintă doar o reglementare de principiu a unei posibilități legale, aceea ca, în anumite condiții, voința unilaterală să declanşeze naşterea unei obligații[99]. Rațiunea textului ar fi astfel aceea de a justifica aprioric calificarea drept act juridic unilateral a altor situații în care legea leagă naşterea unei obligații de manifestarea de voință a debitorului, făcută independent de vreo acceptare. Apoi, că, în afara cazului în care manifestarea unilaterală de voință atrage aplicarea unui anumit statut juridic, angajamentul unilateral va trebui să aibă o cauză juridică distinctă de motivele pur subiective ale autorului său, astfel încât să răspundă unui imperativ de justiție corectivă. Obligația rezultată din angajamentul unilateral ar trebui să fie îndreptată tot spre o echilibrare patrimonială, la fel ca în cazul promisiunii publice de recompensă, în care obligația promitentului vine să contrabalanseze sacrificiul terțului care a îndeplinit prestația. Nu ni se pare acceptabilă concluzia unei părți a doctrinei franceze, care, căutând să identifice cauza angajamentelor unilaterale recunoscute de jurisprudență, ajunge, în lipsa unei cauze obiective, la concluzia că existența cauzei actului unilateral generator de obligații se poate regăsi numai pe teren subiectiv[100]. Strict pe terenul dreptului obligațiilor civile[101], angajamentul unilateral trebuie justificat prin existența obiectivă a unui dezechilibru produs sau viitor care trebuie înlăturat prin crearea unei obligații în sarcina promitentului. Denunțarea acestui dezechilibru se face fie de legea pozitivă, în cazurile pe care legiuitorul le apreciază demne de protecție statală, fie, aşa cum vom vedea, de cel în favoarea căruia se produce dezechilibrul, care recunoaşte şi îşi însuşeşte obligația naturală, neconsacrată legal, de a-l înlătura.

B. Impactul legii pozitive asupra angajamentului. Sursa de obligații între act şi fapt juridic

Aşadar, o primă categorie a obligațiilor generate prin mecanismul angajamentului unilateral sunt marcate de un necesar pozitivism legalist[102]. Manifestarea de voință este indiscutabil necesară naşterii obligației, de multe ori chiar determinării parametrilor ei concreți (cum ar fi întinderea prestației, data exigibilității, mijlocul de executare etc.), însă este nevoie de prevederea legală, răspunzând unui imperativ de securitate juridică, pentru ca ea să fie eficientă. O astfel de dispoziție legală ar fi legitimă atunci când obligația promitentului s-ar

justifica prin necesitatea de a acoperi o situație de dezechilibru patrimonial rezultată dintr-un comportament al destinatarului promisiunii conjugat cu promisiunea însăşi, fără a se putea stabili o legătură de tip contractual şi, totodată, când rolul voinței promitentului ar fi considerat mai important decât cel al situației destinatarului promisiunii, astfel încât mecanismul obligațional să fie mai aproape de sursa sa voluntară, decât de ideea reparației unui prejudiciu cauzat printr-un fapt ilicit.

În general, incapacitatea voinței unice de a se obliga pe sine din punct de vedere juridic, face ca actele unilaterale irevocabile care nu se includ în exercițiul liber al unor prerogative ale autorului să fie caracterizate prin necesitatea unei dispoziții legale care, expres sau implicit, ținând seama şi alte de elemente concrete, să le declare obligatorii. În acest sens, promisiunea publică de recompensă devine obligatorie ca urmare a conjugării a trei factori: „unul volițional, altul *de facto*[103], plus incidența legii (noul Cod civil)”[104]. Deşi nu este prin ea însăşi sursă de obligații[105], acestea fiind rezultatul acordului contractual, oferta cu termen, prevăzută de art. 1191 N.C.civ. şi declarată de lege ca irevocabilă, respectă aceeaşi arhitectură, în care se combină elementele libertății voinței contractuale cu norma obiectivă care îi conferă obligativitate efectivă doar dacă se asociază cu o anumită reacție a destinatarului său: acceptarea. Nu este de conceput ca destinatarul unei astfel de oferte să invoce irevocabilitatea sa dacă nu o acceptă. Dacă trecem în raporturile dintre profesioniști, scrisoarea de garanție şi scrisoarea de confort, reglementate de art. 2321-2322 N.C.civ., cu toate că natura lor este în continuare discutabilă[106], sunt analizate uneori ca angajamente unilaterale. Litera codului chiar invită spre o asemenea calificare: foloseşte termenul „angajament”, stabileşte irevocabilitatea lor de la momentul emiterii etc. Ceea ce este esențial, în situația în care ar fi considerate angajamente unilaterale, este aceea că ele îşi văd eficacitatea condiționată de consacrarea lor legală şi de comportamentul beneficiarului angajamentului, care demarează sau menține creditarea debitorului[107], în sens larg înțeleasă.

În aceste împrejurări, apare următoarea întrebare: care rămâne valoarea voinței în producerea de obligații dacă rolul său nomothet este strict circumscris unor cazuri şi condiții particulare, în principiu stabilite de lege[108]? În condițiile acestei determinări stricte, nu obligația este pusă sub semnul întrebării, ci caracterul său voluntar. Ceea ce ni se pare interesant de analizat în acest punct al demonstrației este situarea angajamentului unilateral față de binomul tradițional al surselor de obligații: act juridic – fapt juridic. Într-adevăr, în cazul angajamentului unilateral, voința promitentului nu este captată de acceptare, expresie a voinței beneficiarului, ci de dispoziția legală, care sustrage voința unilateral exprimată puterii de răzgândire a individului, conferindu-i caracter obligatoriu. Voința unilaterală este necesară naşterii obligației, dar nu suficientă. Suntem în continuare în prezența unui act juridic sau se impune identificarea sursei obligației într-un fapt juridic?

Prezentată ca una din diviziunile de bază ale învățării dreptului, clasificarea surselor de obligații civile în acte şi fapte juridice riscă să fie construită pe criterii mai fragile decât o subțire pojghiță de gheață din luna lui Brumar. Discuțiile privind fundamentul actului juridic, pendularea sa între expresie a voinței libere a părților şi control sau chiar intervenționism etatic, fac dificilă stabilirea contururilor acestuia. Faptul juridic tinde astfel să fie o noțiune reziduală printre sursele de obligații, dependentă de vastitatea sau strictețea sensului pe care îl dăm actului juridic[109], ceea ce face din el un concept incert şi relativ[110]. În ce priveşte dreptul pozitiv de dată recentă, putem remarca o reținere a redactorilor Codului civil 2009 de a folosi expresia *fapt juridic* în enumerarea surselor de obligații din art. 1165, chiar dacă ulterior, în titlul capitolului al III-lea din cartea a V-a, *Despre obligații*, este folosit termenul de *fapt juridic licit*, ca alternativă mai puțin dogmatică, şi prin aceasta mai puțin „periculoasă", decât vechea denumire de *cvasi-contracte*, atât de contestată în doctrină.

În sens larg, faptul se opune dreptului[111], distincția atingând nu doar probleme de ordin filosofico-juridic, dar şi chestiuni extrem de pragmatice, precum capacitatea juridică, probațiunea, posibilitatea teoretică a desființării cu efect retroactiv sau limitele controlului jurisdicțional în recurs[112]. Diviziunea care ne interesează priveşte actul juridic şi faptul juridic, în sens restrâns, ca surse de obligații civile. În acest cadru, criteriul actului juridic priveşte dependența efectelor sale, în speță obligațiile, de voința autorului/autorilor actului.

În funcție de importanța legăturii dintre voință şi efectele de drept produse, limitele dintre actul şi faptul juridic pot fi trasate după trei sisteme diferite. Într-o primă concepție, mai larg acceptată, actul juridic denumeşte orice manifestare de voință făcută cu intenția de a produce efecte juridice. Este suficient ca efectele de drept să fi fost dorite de autor, fiind indiferent dacă la producerea lor, rolul primordial a fost jucat de lege, şi nu de sursa lor subiectivă. A doua viziune, extrem de exigentă, reduce efectele rezultate dintr-un act juridic la cele care nu doar au fost dorite de autor/autori, ci şi determinate în detaliu de aceştia. Se distinge astfel între efectele produse *ex voluntate*, al căror conținut este fixat de voința agentului, de cele care apar *cum voluntate*, cu participarea voinței, dar al căror conținut este opera dreptului obiectiv. În dorința de a elimina punctele vulnerabile ale ambelor teorii, J. Martin de la Moutte[113] propune un sistem intermediar, în care în actul juridic voința este indispensabilă naşterii efectelor juridice, faptul juridic fiind reținut când rezultatele produse intervin fără ca voința autorului să fi fost necesară în acest sens.

Pornind de la analiza jurisprudenței franceze în cazurile în care aceasta recunoaşte o obligație născută dintr-un angajament unilateral, M.-L. Izorche[114] combate, convingător în opinia noastră, clivajul tradițional, de tip alb – negru dintre actul juridic şi faptul juridic. Actul juridic nu poate fi definit exclusiv prin prisma elementelor sale voliționale; efectele lui nu sunt doar rezultatul voinței autorului sau părților contractante. Dimpotrivă, actul juridic este o realitate

complexă, în care elementele subiective se întrepătrund cu cele obiective, voința pură fiind însoțită de o previziune asupra dreptului obiectiv. Complexitatea actului juridic rezultată din melanjul de elemente subiective şi obiective[115], a căror proporție respectivă poate să varieze de la un act la altul[116]. În asemenea condiții, față de caracterul rezidual al noțiunii de fapt juridic, este mai adecvat să se vorbească nu de o frontieră impenetrabilă între două categorii inconciliabile, ci de o zonă situată între două extreme, actul juridic–tip, modelul în care elementele subiective sunt la amplitudinea maximă, şi faptul juridic–tip, în care rolul voinței să fie la minimul absolut. Calificarea ca act sau fapt juridic reflectă în realitate forța de atracție pe care cei doi poli opuşi o exercită asupra sa şi care îi determină situarea în proximitatea unuia sau altuia.

În privința angajamentului unilateral, aceeaşi autoare observă că instanțele cercetează existența voinței şi apoi caracterizează corelația dintre aceasta şi efectele produse, dovedindu-se exigente în ceea ce priveşte importanța voinței, prin aceea că dimensionează efectele obligatorii în funcție de cele voite de autorul actului. Cu alte cuvinte, judecătorul ține seama de gradarea de care este susceptibilă voința şi ajustează corespunzător „densitatea" obligației pe care i-o ataşează.

Atenția deosebită acordată de instanțe voinței autorului actului, pentru a stabili dacă a existat sau nu un angajament juridic, respectiv care este întinderea materială şi temporală a acestuia, plasează angajamentul unilateral, în opinia autoarei, în extrema surselor subiective de obligații. Astfel, angajamentul unilateral este văzut ca actul juridic – tip, în care nimic nu se întâmplă juridic în afara voinței, în contra sau în plus față de aceasta. Intensitatea voinței în angajamentul unilateral este la cotele sale maxime: promitentul nu va fi obligat decât la ce a dorit, în cuantumul şi pe durata în mod indubitabil dorite de acesta. Lipsa preciziei în exprimarea voinței nu este acoperită în procesul de interpretare judiciară, ca în cazul contractului, ci reduce declarația la valoarea unei simple manifestări de intenții fără forță juridică. Dimpotrivă, cu cât mai multe detalii oferă promisiunea, cu atât mai credibilă este voința în ce priveşte intenția de a se angaja juridic, respectiv cu atât mai demnă de protecție credința indusă terților în eficacitatea actului.

Concluzia este, în opinia noastră, tributară lipsei unei teorii generale a actului juridic în dreptul francez, respectiv contradicției resimțite în jurisprudență între reticența față de admiterea angajamentului unilateral ca sursă de obligații şi nevoia de a conferi eficacitate anumitor promisiuni unilaterale de a executa obligații cu conținut patrimonial. Tatonările jurisprudențiale semnalate în dreptul francez au vizat în primul rând conturarea unui cadru rațional al formării contractelor între absenți. Cercetarea voinței de a se angaja juridic, având ca instrument principal precizia promisiunii ofertantului, nu leagă mai strâns obligațiile de voință, ci este semnul unui efort de a găsi un element exterior voinței care să o agațe suficient pentru a o face irevocabilă. Un asemenea demers nu mai este necesar atunci când dreptul pozitiv stabileşte, prin excepție față de regula conform căreia obligațiile

voluntare rezultă din întâlnirea a două voințe distincte, cazurile şi condițiile în care exprimarea unei singure voințe este suficientă pentru generarea unei obligații civile.

În contra concluziilor autoarei, credem că rolul voinței în naşterea obligației în cazul angajamentul unilateral nu este mai important decât în situația consimțământului contractual. Dimpotrivă, voința este doar unul dintre elementele necesare obligației rezultate dintr-un asemenea angajament. Naşterea obligației se sprijină în plus, pe existența unei norme şi a unui fapt, de regulă al destinatarului promisiunii, fapt care participă la crearea unui dezechilibru ce se impune înlăturat prin recunoaşterea unei obligații în sarcina promitentului. Incapabilă în sine să dea naştere singură unei obligații juridice, voința unilaterală primeşte sprijinul legii în acest sens. Al legii pozitive, acolo unde legiuitorul intervine şi consacră expres obligativitatea angajamentului, respectiv al legii naturale, constatate *post–factum* de instanțe, în caz de litigiu, şi pozitivizate prin angajamentul debitorului. Situarea angajamentului unilateral, emis în vederea creării unei obligații juridice inexistente anterior, pe axa act – fapt juridic este astfel mai îndepărtată de extrema subiectivă a surselor de obligații. Dacă, aşa cum sugerează M.-L. Izorche, am nota cu UNU punctul în care rolul nomothet al voinței este maxim şi cu ZERO cel în care voința nu joacă deloc în procesul naşterii obligației, angajamentul unilateral s-ar găsi într-o poziție subunitară dedesubtul şi nu deasupra contractului[117], din cauza dependenței sale de o normă specială a dreptului obiectiv. O numim normă specială, pentru a o diferenția de norma generală care ar stabili caracterul obligatoriu al oricărei manifestări unilaterale de voință orientate spre naşterea de obligații, căreia i-am argumentat mai sus inexistența. De asemenea, o numim normă a dreptului obiectiv, sintagmă care include şi dispoziția pozitivă a legii, şi norma de comportament impusă de justiția naturală.

În toate cazurile analizate situate în afara unui cadru precontractual[118], angajamentul unilateral căruia instanțele franceze i-au recunoscut eficacitatea corespundea unei obligații naturale, căreia debitorul i-a conferit eficacitate, integrând-o pe calea angajamentului unilateral, în dreptul pozitiv. Efortul instanței de a fixa limitele de ordin temporal şi material ale obligației, cu alte cuvinte conținutul acesteia, se explică, pe de o parte, prin dificultățile inerente circumscrierii noțiunii de obligație naturală, iar, pe de alta, prin nevoia de a distinge conținutul obligației naturale pozitivizate. Uneori, menținerea unui comportament o anumită perioadă de timp dezvăluie o adevărată voință juridică[119], însă aici accentul pus pe elementele relevante de voință nu marchează exigența unui supliment de densitate a voinței unilaterale față de cea care susține instituția contractului, ci derivă din caracterul tacit al voinței şi necesitatea de înlătura orice echivoc cu privire la aceasta[120]. Pe măsură ce obligația naturală capătă un contur mai clar în practica instanțelor, voința de a o executa are capacitatea de a-i da eficacitate, prin simpla declarație unilaterală în acest sens, fără să fie necesară dublarea ei de un început de executare[121].

C. Actul unilateral – apanaj al puterilor subiective ale autorului

Incapacitatea voinței unilaterale de a fi sursă autonomă de obligații nu trebuie extinsă la actul unilateral în general. Care este domeniul în care acesta are eficacitate independentă de dispoziția specială a legii şi, mai ales, care este explicația acestuia?

Surprinderea, în cadrul structurii obligației civile, a celor două dimensiuni diferite – datoria, ca normă individuală de comportament şi creanța, ca drept subiectiv[122] – furnizează, în opinia noastră, răspunsuri edificatoare chestiunilor formulate. Caracteristica obligației de a constitui o normă individuală de comportament, integrată dreptului obiectiv, care obligă debitorul la executarea unei prestații în favoarea creditorului, justifică incompetența voinței unuia singur de a o genera. În acelaşi timp, aspectul subiectiv al obligației, acoperind suma drepturilor, prerogativelor sau facultăților individuale, explică admisibilitatea unor acte juridice de formație unilaterală care să aibă incidență asupra raportului bilateral de obligație.

Voința unilaterală va fi astfel capabilă să producă efecte juridice ori de câte ori acestea sunt îndreptate spre modificarea sau, eventual, stingerea unor raporturi sau drepturi preexistente, dacă ea acționează în sfera prerogativelor autorului său. Nu va fi astfel dificil să admitem eficiența actelor unilaterale recognitive, a ratificărilor, a exercitării diferitelor drepturi de opțiune[123], indiferent ce calificare juridică le-am da, a renunțărilor unilaterale[124] la drepturi sau beneficii legale sau contractuale[125], în general a actelor ce reprezintă exercițiul unor prerogative ale emitentului voinței de care acesta poate dispune în mod liber. Pentru că de regulă creditorul este titularul sau beneficiarul drepturilor, prerogativelor sau facultăților pe care le implică raportul obligațional, marea majoritate a ipostazelor actelor de formație unilaterală îl vor avea pe acesta ca protagonist. Cum este şi firesc, de la debitor doar se aşteaptă efectuarea plății. Cu toate acestea, natura obligației sau amenajarea sa concretă prin norma obligațională nu exclude posibilitatea ca acesta din urmă să beneficieze de anumite prerogative sau facultăți în baza cărora să emită acte juridice cu caracter unilateral: lui îi aparține în principiu facultatea de a alege prestația pe care o execută în cazul obligațiilor alternative, numai el are posibilitatea de a opta pentru stingerea obligației prin efectuarea prestației prevăzută ca o facultate de plată, în cazul obligațiilor facultative, debitorul poate renunța unilateral la beneficiul termenului, acesta fiind stipulat în principiu în favoarea lui, poate face o recunoaştere de datorie, poate renunța la beneficiul prescripției extinctive împlinite în favoarea lui etc.

După cum am văzut, nu acelaşi lucru poate fi spus în legătură cu actul unilateral care ar viza crearea, prin sine însuşi, a unui raport obligațional. Din perspectiva celor analizate, admiterea forței obligatorii intrinseci a angajamentului unilateral ar echivala cu „o exasperare metafizică a autonomiei de voință”[126], o hipertrofie, doar aparent de inspirație germană, a sentimentului de onoare într-un sistem de drept care nu asimilează angajamentul pe onoare obligației civile, o întoarcere la jurăminte, în condițiile unei legislații care nu mai înglobează

divinitatea, ca garant al promisiunii. Cu alte cuvinte, libertatea individului poate fi limitată în mod voluntar, prin blocarea oscilațiilor voinței în punctul în care ea se întâlneşte cu o voință străină, dar nu şi prin simpla exteriorizare unilaterală a acestei voințe, care este şi rămâne un exercițiu de libertate neştirbită. Integritatea de principiu a libertății după emiterea unei declarații de voință nu exclude însă responsabilitatea individului, astfel că acesta ar putea răspunde delictual dacă încălcarea declarației ar produce celui care s-a încrezut în mod legitim ea un prejudiciu.

Din punct de vedere tehnic, crearea unei obligații presupune (şi) crearea unei norme individuale de comportament, care să se integreze în dreptul obiectiv şi să se impună pe această cale nu doar destinatarului său, debitorul obligației, ci şi respectului terților. Dimensiunea normativă a datoriei corespunde ideii că obligația se impune debitorului *din exterior.* Acceptarea beneficiarului promisiunii întruneşte, în cazul contractului, elementul de „extraneitate" necesar creării acelei tensiuni pe care aspectul de normă al obligației îl presupune. Or, este de neînțeles cum o obligație, care este resimțită ca venind din afară, ar putea rezulta dintr-un fenomen pur interior[127]. Aşadar, pentru a se integra în dreptul obiectiv, o normă având o sursă privată[128] nu se poate întemeia exclusiv pe voința celui obligat.

Din această perspectivă, angajamentul unilateral nu poate crea *ex nihilo* obligații juridice. Pentru a fi eficientă juridic, voința unilaterală trebuie să se grefeze pe o normă preexistentă. Fie că are un efect declanşator, modificator, extinctiv, recognitiv sau confirmativ, actul juridic unilateral se integrează într-un cadru normativ deja existent, voința intervenind singură numai în baza unor facultăți, prerogative sau drepturi conferite de acesta[129]. Astfel, actul unilateral intervine întotdeauna în dimensiunea subiectivă a obligației, fie implicând exercițiul unilateral al unei facultăți, în sens larg, deținute de autor, fără ca eficacitatea voinței unilaterale să fie condiționată de calificarea ca drept subiectiv a prerogativei în exercițiul căreia s-a încheiat actul, fie realizând o recunoaştere sau consolidare a dreptului subiectiv al creditorului de a pretinde executarea unei obligații imperfecte sub acest aspect, ceea ce înseamnă renunțarea la prerogativa de a invoca imperfecțiunea dreptului subiectiv al creditorului. În această ultimă cheie trebuie citită, în opinia noastră, jurisprudența care recunoaşte eficacitatea angajamentului unilateral de a plăti o obligație naturală. Aspectul normativ al obligației naturale receptează voința debitorului şi o canalizează înspre perfectarea dreptului subiectiv al creditorului, dându-i acestuia eficiența recunoscută obligațiilor civile. Angajamentul unilateral are astfel efectul de a pozitiviza o normă individuală de drept natural preexistentă, integrând-o în sistemul de norme ale dreptului pozitiv.

2. Mecanismul transformării obligației naturale în obligație civilă

Determinarea mecanismului prin care obligația naturală se transformă în obligație civilă a fost, în cea mai mare parte, tributară concepției asupra celei dintâi. Nu în ultimul rând, reticența față de puterea juridică a voinței unilaterale a

îndepărtat autorii față de recunoaşterea angajamentului unilateral întemeiat pe o obligație naturală. Din aceste motive, doctrina franceză s-a îndreptat, pe rând, fie spre modelul tradițional roman, fie spre altul preluat din dreptul italian, capabil să se înscrie în tiparul contractual considerat acceptabil, înainte de a admite angajamentul unilateral de a îndeplini obligația preexistentă. Întrucât ne-am pronunțat deja asupra mecanismului transformării obligației naturale în obligație civilă, ne vom mărgini la o prezentare succintă a tezelor contrare, pentru a ajunge să aplicăm teoriei angajamentului unilateral propuse în dreptul francez nuanța pe care o considerăm adecvată.

2.1. Teza clasică a novației

Pentru multă vreme, doctrina şi jurisprudența au considerat că recunoaşterea obligației naturale şi promisiunea de executare a acesteia reprezintă o novație[130] a primeia, cu efectul transformării sale în obligație civilă.

Ideea este de sorginte romană şi are la bază câteva premise care nu se mai regăsesc în dreptul modern: pe de o parte, formalismul specific epocii şi, pe de alta, pluralismul juridic, manifestat prin aplicarea în paralel a mai multor sisteme de reguli juridice, dreptul civil fiind rezervat cetățenilor romani, raporturile celorlalți fiind guvernate de aşa-numitul drept al ginților, cărora li se adăuga dreptul natural, ca drept comun tuturor viețuitoarelor. Apariția novației în dreptul roman a fost precedată de persistența îndelungată a ideii că nu pot exista în acelaşi timp două obligații cu acelaşi obiect între aceleaşi persoane[131]. Obligația fiind rezultatul îndeplinirii unei proceduri formaliste între părți, repetarea îndeplinirii formelor creatoare de obligații cu privire la o prestație identică trebuia, pe de o parte, să conțină un element de noutate, o modificare a vechii obligații, iar, pe de alta, să stingă obligația veche, care, prin ipoteză având acelaşi obiect, este incompatibilă cu cea de-a doua. Apare astfel ideea unui contract cu efect extinctiv față de o obligație veche şi creator al unei obligații noi.

Două observații pot fi formulate cu privire la novația din dreptul roman. Mai întâi, aceasta nu avea cum să vizeze schimbarea obiectului obligației, mecanismul fiind necesar tocmai creării distincte a unei obligații cu acelaşi obiect. Apoi, nu era necesară existența vreunei intenții particulare a părților, *animus novandi*, în vederea producerii acestui dublu efect, extinctiv şi creator. Pe lângă posibilitatea schimbării debitorului sau creditorului obligației, într-un sistem care nu admitea cesiunea de creanță, respectiv asortarea obligației cu modalități noi (termen, condiție), novația era mijlocul specific de schimbare a naturii obligației (din delictuală în contractuală sau din obligație naturală în obligație civilă).

Transformarea obligației naturale în obligație civilă este deci arhetipul novației[132]. Valurile istoriei au măturat însă atât novația, cât şi obligația naturală, astfel că anumite caracteristici originare ale acestora s-au estompat sau chiar au dispărut. Admisibilitatea cesiunii de creanță în dreptul modern şi receptarea principiului consensualismului au scăzut dramatic interesul practic al novației[133],

delegația fiind cea care prezintă o utilitate crescută[134], fie ca un mecanism de schimbare a debitorului obligației, fie pentru funcția sa de garanție, când nu produce efectul liberării debitorului inițial[135]. Începuturile declinului formalismului încă din perioada Imperiului, diluează contururile novației. În plus, încă din epoca lui Iustinian, este admisă novația prin schimbare de obiect, ceea ce contrazice însăşi rațiunea instituției în dreptul roman. Schimbarea prestației înseamnă în mod firesc contractarea unei noi obligații, cu menținerea celei anterioare, astfel că, pentru calificarea convenției ca novație, se cere existența voinței părților în acest sens, a unui *animus novandi,* element care condiționează şi astăzi novația.

Se poate astfel lesne observa, că, dacă în dreptul roman, novația era mecanismul transformării obligației naturale în obligație civilă, adecvat atât noțiunii romane de obligație naturală, cât şi premiselor care stăteau la baza instituției novației, o asemenea calificare nu mai corespunde trăsăturilor actuale ale novației[136]. Mai mult, schimbarea esențială de sens a dreptului natural, caracterizat acum prin absența de pozitivitate, de consacrare prin voința legiuitorului sau a părților contractante, considerate abilitate să creeze drept, respectiv deplasarea criteriului de departajare a acestuia față de dreptul civil, fac ca între obligația naturală şi obligația civilă să nu existe incompatibilitate în sens substanțial. Astfel, indiferent cum am privi astăzi obligația naturală, ca simplă îndatorire morală, inexistentă juridic, după modelul lui Ripert, sau datorie de justiție naturală în sens aristotelian, obligația naturală poate avea şi, de fapt, tinde să dobândească consacrare juridică pozitivă. Cu alte cuvinte, raportul firesc între obligația de drept natural şi obligația civilă este aceea de la original la dublul său apărut în lumea tehnicii juridice. Iar novația rămâne un instrument de tehnică juridică, ce acționează în privința obligațiilor civile. Astfel se explică faptul că novația presupune în primul rând existența unei obligații civile valabile, care să se stingă pentru a da naştere uneia noi. Or, pe de o parte, nu se poate spune că există o obligație civilă, iar, pe de alta, transformarea nu are efect extinctiv. Obligația naturală nu se stinge, ci este transpusă în dreptul pozitiv. Cel care se angajează să execute o obligație naturală are în vedere consolidarea situației juridice a obligației preexistente, prin urmare nu este animat de *animus novandi*. La nivel tehnic, nu are loc o *substituire* a obligației vechi, ci o *adăugare* a puterii de constrângere a creditorului[137], concretizată în prerogativa de a pretinde executarea.

2.2. *Teza actului confirmativ*

Sesizând incongruența calificării ca novație şi trăsăturile reale ale mecanismului transformării obligației naturale în obligație civilă, J. Radouant respinge această teză, arătând că obligația civilă, nouă, nu diferă de prima nici prin obiect, nici prin modalitățile sale, ci „exclusiv prin gradul său de forță". Obligația naturală subzistă, nu dispare, astfel că „suntem mai degrabă în prezența confirmării obligației inițiale, întrucât aceasta este consolidată prin eliminarea caracterului care îi cauza până atunci slăbiciunea" [138].

Premisele teoriei sunt corecte; soluția tehnică este însă mai degrabă metaforică, decât exactă. Ea are meritul de a observa că angajamentul de a executa o obligație naturală este un act unilateral, acceptarea nefiind necesară în vederea producerii efectului vizat. Totuşi, confirmarea vizează actul[139], şi nu obligațiile rezultate din acesta, titlul, iar nu efectul. Apoi, confirmarea priveşte vicierea unor elemente ale actului juridic, şi nu lipsa acestora[140]. În acelaşi timp, confirmarea este un act abdicativ, presupunând renunțarea la dreptul de a invoca nulitatea actului, în vreme ce angajamentul de a executa o obligație naturală are şi un efect atributiv. Ca mecanism de transformare a obligației naturale în obligație civilă, confirmarea nu este aşadar o soluție satisfăcătoare.

2.3. Declarativ, recognitiv, atributiv. O clasificare a actelor sau a efectelor lor?

Actul suspus analizei produce în primul rând un efect *recognitiv*, prin care autorul admite existența unui drept sau a unei situații juridice pentru a-i permite să îşi producă consecințele specifice[141]. Debitorul obligației naturale se recunoaşte ținut la efectuarea unei prestații față de creditor, iar, prin efectul acestei recunoaşteri, cel din urmă are posibilitatea de a-şi valorifica, la nevoie în justiție, dreptul la respectiva prestație. Se impune deci poziționarea angajamentului de a executa obligația naturală față de actul recognitiv, respectiv declarativ.

Pornind de la premisa că actul declarativ doar recunoaşte existența unui drept sau a unei situații juridice, un autor[142] argumentează autonomia actului recognitiv față de acesta, subliniind efectul său de eficientizare a dreptului recunoscut. În realitate, dobândirea eficacității dreptului prin actul recognitiv este doar o consecință a recunoaşterii situației juridice din care acesta rezultă şi nu un efect suplimentar al actului, care să i se adauge acesteia. Aceasta se explică mai ales prin aceea că, de fapt, funcția recognitivă a unui astfel de act, chiar văzut ca *negotium*, este prin excelență probatorie, actul recognitiv dobândind relevanță mai ales ca *instrumentum* ce serveşte drept mijloc de probă a unui titlu anterior „primordial”[143].

În orice caz, raportarea actului recognitiv, în sens de *negotium,* la cel declarativ ar trebui precedată de clarificarea noțională a acestuia din urmă, demers care ar putea fi mai dificil decât pare la prima vedere. Analiza actului *declarativ* conduce unii autori[144] la o concluzie similară celei de mai sus în ceea ce priveşte acest tip de act. Actul declarativ nu doar constată existența unei situații juridice, ci, ca o consecință a acestui fapt, conferă dreptului certitudine pozitivă sau perfecțiune, astfel încât acesta îşi poate desfăşura deplina şi întreaga sa eficacitate, până atunci paralizată sau inhibată, total sau parțial. Pentru a surprinde această idee, actul declarativ este definit ca „cel care permite unui drept preexistent dar ineficace să îşi producă în viitor toate efectele”[145]. În această perspectivă, actul recognitiv este o specie de act declarativ.

Deşi porneşte de la premise juste, definiția propusă este criticabilă, întrucât din nou se insistă doar asupra unei consecințe, cea reparatorie, a funcției principale,

revelatorii, a actului declarativ. În baza acestei definiții, ar putea fi inclusă în categoria actului declarativ şi confirmarea, cu toate că aceasta nu „declară" nimic, nu scoate la lumină raportul juridic, ci, eventual, viciul de care este afectat actul, deci nu îndeplineşte funcția esențială, revelatorie, a actului declarativ.

Credem că trebuie observat că, întotdeauna, conferirea de eficacitate unui drept anterior suferind de o „imperfecțiune juridică"[146], fie că intervine ca o consecință a unei simple recunoaşteri a existenței lui, a precizării întinderii sale sau a altor elemente necesare protecției lui depline, fie că este efectul unei veritabile adăugări de prerogative accesorii dreptului, care servesc realizării lui, caracterizează un efect *atributiv* al respectivului act. Atunci când actul zis declarativ priveşte un raport obligațional în care prerogativele creditorului suferă de o oarecare diminuare față de starea de maximă eficiență posibilă a dreptului subiectiv, acest act ar putea avea şi efectul înlăturării respectivei deficiențe, dacă ea rezultă din împrejurări care țin de certitudinea, cuantumul sau alte elemente ale raportului preexistent. Înlăturarea unui minus se face în mod evident cu o adăugare, astfel că efectul atributiv al actului în acest caz este de necontestat. Recunoaşterea unei datorii civile, de exemplu, pe lângă efectul său declarativ sau recognitiv cu privire la existența şi conținutul normei individuale de comportament de care este ținut debitorul în baza raportului obligațional, conferă un plus de prerogative subiective creditorului, care consolidează şi facilitează realizarea dreptului său de creanță (un termen mai lung pentru introducerea acțiunii în justiție, ca efect al întreruperii prescripției extinctive, posibilitatea de a proba existența obligației doar prin înfățişarea înscrisului care conține actul recognitiv etc.).

Cu alte cuvinte, un act care tinde la consolidarea unui drept sau a unei situații juridice preexistente produce de regulă mai multe tipuri de efecte, atât declarative, dar şi atributive, fără ca prin aceasta actul să fie descalificat, să-şi schimbe natura. Pentru ca efectele atributive de drept ale actului să impună o altă calificare, de act *constitutiv* de drept, se impune ca acesta să creeze de la zero un drept nou şi autonom, şi nu doar să confere prerogative noi menite să dea sau să crească eficiența unui drept preexistent.

Raportându-ne la cele două aspecte ale obligației civile, normativ şi subiectiv, corespunzând normei individuale de comportament impuse debitorului şi dreptului subiectiv de creanță al creditorului, vom spune că un act este constitutiv atunci când creează o normă nouă de comportament. Dintre cele două prerogative principale conferite de dreptul de creanță, cea de a *primi* prestația şi cea de a *pretinde* executarea ei, prima este esențială, cea de-a doua fiind doar un instrument de eficientizare a dreptului subiectiv. Obligația naturală este o normă individuală de comportament ce corespunde în privința creditorului doar prerogativei acestuia de a primi prestația. Creanța naturală este imperfectă, lipsindu-i prerogativa de a pretinde. Un act care conferă creditorului doar această prerogativă de a pretinde executarea obligației, deşi produce (şi) un efect atributiv, nu poate fi considerat constitutiv de drept. Eficiența acestui act este condiționată de raportarea sa la o

relație obligațională preexistentă, fiind de neconceput ca un act să confere o prerogativă prin definiție accesorie uneia considerate principale, din cadrul unuia şi aceluiaşi drept subiectiv.

Sub acest aspect, teoria dualistă asupra obligației, care vede în aceasta reunirea a două elemente independente, raportul de datorie *(Schuld)* şi raportul de constrângere *(Haftung)*, întâlneşte cele mai mari dificultăți. Angajamentul de executare a unei obligații naturale produce incontestabil un efect atributiv, furnizează creditorului puterea de constrângere, care îi lipsea anterior. Însă, aplicarea riguroasă a viziunii dualiste asupra obligației, care susține că cele două elemente componente ale acesteia sunt complet independente unul de altul, conduce la un non-sens, pentru că angajamentul de executare a obligației naturale ar avea exclusiv caracter atributiv, fără a constitui o obligație nouă. Această vulnerabilitate a teoriei dualiste îl pune în dificultate chiar pe susținătorul ei[147], care se vede nevoit să susțină caracterul *sui generis* al actului prin care debitorul obligației naturale îşi asumă executarea ei, apropiindu-l de o categorie de acte familiare doctrinei italiene, cunoscute sub numele de *negozio di accertamento*[148]. Acestea sunt definite ca acte unilaterale sau contractuale „caracterizate prin intenția de a atribui certitudine juridică unui raport sau act precedent – de care sunt legate – cu scopul de a preciza existența, conținutul şi efectele, conferind caracter definitiv şi imutabil unor situații caracterizate prin incertitudine obiectivă şi obligând părțile să atribuie raportului preexistent efectele rezultate din actul de certificare”[149]. Doctrina italiană recunoaşte actul de certificare a unei obligații naturale, indiferent de concepția cu privire la aceasta[150]. Se poate lesne observa că modelul italian este şi el un act care se grefează pe un raport juridic preexistent, față de care nu este independent. Declarația recognitivă sau enunțiativă este indisolubil legată de actul anterior. În acelaşi sens, Curtea de Casație italiană stabileşte că *accertamento*, având funcția de a fixa conținutul unui raport juridic preexistent cu efect de excludere a oricărei contestații cu privire la acesta, nu constituie sursă autonomă de efecte juridice[151]. El trebuie să facă referire la sursa originară; în lipsa unui raport juridic preexistent, *accertamento* este lipsit de cauză, deci nul. În concluzie, nici recursul la noțiunea elaborată în dreptul italian, care de altfel prezintă tot o îmbinare de efecte, declarative şi atributive, nu aduce un plus de suport teoriei dualiste.

Angajamentul de a plăti o obligație naturală scoate la lumină şi conferă eficiență juridică unei norme de drept natural preexistente. El produce astfel un efect declarativ şi unul atributiv în acelaşi timp, fără a putea fi considerat generator de obligații. Din această perspectivă, considerăm inexact textul noului alienat 2 al art. 1101 din Codul civil francez, astfel cum este modificat prin Ordonanța nr. 2016-131 din 10 februarie 2016, programat să intre în vigoare începând cu 1 octombrie 2016, prin aceea că stipulează că obligațiile „*se pot naşte* din executarea voluntară sau din promisiunea de executare a unei datorii de conştiință față de altul (subl. ns., A.B.)”.

2.4. Angajamentul unilateral – instrument de pozitivizare a unei obligații naturale

Angajamentul debitorului natural de executare pozitivizează obligația naturală, asigurându-i tranzitarea din ordinea naturală în ordinea civilă. „Mecanismul angajamentului unilateral constituie manifestarea civilă adecvată a unei obligații anterior naturale”[152].

Aşa cum am văzut, angajamentul unilateral este mai puțin o promisiune creatoare de obligații, cât un element care animă o normă de comportament. Dacă interese particulare, constituind adesea principii care guvernează ramuri de drept desprinse din dreptul civil, pot determina legiuitorul să cantoneze voința unilaterală şi, în prezența anumitor condiții obiective, să îi confere consecința producerii de efecte obligatorii, în dreptul comun al obligațiilor, obligația naturală este cea care asigură consistența angajamentului unilateral.

În vreme ce voința creatoare de obligații – contractul – este o proiecție asupra viitorului, forța obligatorie a angajamentului unilateral, ca noțiune generală de drept civil, nu se justifică decât dacă îşi găseşte cauza într-o obligație de drept natural preexistentă. Această obligație trebuie privită în sens obiectiv, ca normă individuală de comportament, impusă de regulile justiției corective. O viziune subiectivă asupra obligației naturale conduce la o distincție inoperantă: un sentiment imperios de conştiință ar justifica forța generatoare de obligații a voinței unilaterale, în vreme ce o voință „normală” nu ar fi în principiu capabilă de un astfel de efect. În realitate, nu sentimentul moral creează obligația naturală şi dă vivacitate angajamentului unilateral, ci conformitatea sa cu o regulă de justiție naturală. Dacă instanța ar constata că sentimentul moral a fost doar rodul unei minți angoasate şi că nu corespunde unui dezechilibru injust de natură patrimonială, nu ar putea constrânge promitentul la executare, decât dacă ar reține o intenție liberală şi dacă celelalte condiții ale liberalității ar fi îndeplinite.

Odată decelată obligația naturală, ca normă individuală de justiție naturală ce impune efectuarea unei prestații, angajamentul juridic al debitorului o integrează în dreptul obiectiv pozitiv, conferindu-i implicit tratamentul obligațiilor civile. Angajamentul unilateral de a executa o obligație naturală produce în primul rând un efect abdicativ, rezultat din renunțarea debitorului la confortul asigurat de ignorarea datoriei sale de dreptul pozitiv, la facultatea de a se opune cererii de executare, şi, în acelaşi timp, unul atributiv secundar, conferind implicit creditorului prerogativa de a pretinde de acum efectuarea prestației, specifică creanțelor perfecte. Voința creditorului nu este necesară sau relevantă în acest sens, deşi nu este exclusă obținerea aceluiaşi efect prin încheierea unui contract. În acest sens, putem semnala cazul paragrafului 6:5 al Codului civil olandez, întitulat *Conversia unei obligații naturale într-o obligație executorie*, având următorul conținut: *1. O obligație naturală este convertită într-o obligație susceptibilă de executare silită printr-o înțelegere încheiată acest scop între debitor şi creditor. 2. Oferta debitorului adresată creditorului, în vederea unei astfel de înțelegeri cu titlu gratuit, este considerată acceptată*

când oferta a ajuns la cunoştinţa creditorului şi acesta nu a refuzat-o neîntârziat. 3. Prevederile speciale din materia donaţiilor şi darurilor nu se aplică unei înţelegeri de tipul celei vizate de prezentul articol[153]. Angajamentul de a achita o obligaţie naturală este aici integrat într-o formulă contractuală, care nu exclude varianta asumării unei astfel de obligaţii în schimbul unei contraprestaţii, deci cu titlu oneros. În cazul în care renunţarea la facultatea de a se opune executării este făcută cu titlu gratuit, tăcerea creditorului destinatar al unei oferte în acest sens, valorează consimţământ.

Odată clarificate însă limitele şi, respectiv, zona de siguranţă a angajamentului unilateral, necesitatea imaginării unui acord contractual în vederea eficientizării unei obligaţii naturale nu ar mai fi resimţită.

Concluzie

Demonstrarea incapacităţii generatoare de obligaţii a voinţei unilaterale, principala teză a prezentului studiu, nu presupune totodată şi negarea absolută a instituţiei angajamentului unilateral. Acesta capătă însă o coloratură specială, în care voinţa se îndepărtează de punctul originar al creării obligaţiei. Spre deosebire de ipoteza contractuală, în angajamentul unilateral voinţa autorului trebuie să se grefeze pe o normă preexistentă şi pe un element obiectiv revelator al unei datorii de justiţie comutativă. Fie legea pozitivă identifică situaţiile în care un fapt obiectiv conjugat cu exteriorizarea unei voinţe unilaterale obligă autorul promisiunii la executarea unei prestaţii, fie doar o normă de drept natural, de justiţie corectivă, precede angajamentul debitorului. În ultimul caz, instanţele sunt cele care îşi asumă rolul de a verifica existenţa, în circumstanţele concrete ale cauzei, a unei datorii de drept natural de a executa prestaţia obiect al angajamentului unilateral. Astfel, forţa voinţei unilaterale nu este propriu-zis creatoare de obligaţii, ci, mai precis, atributivă de eficacitate juridică, ceea ce descalifică angajamentul unilateral din pretinsa lui calitate de sursă de obligaţii.

[1] Expresia *angajament unilateral* este considerată pleonastică de C. Grimaldi, în *Quasi-engagement et engagement en droit privé. Recherches sur les sources de l'obligation*, Defrénois, Paris, 2007, *passim.*, pentru care *angajamentul* este în mod esenţial unilateral.

[2] Soluţia este valabilă atâta vreme cât ne situăm în cadrul raporturilor de drept privat, caracterizate, după o formulă clasică, prin poziţia de egalitate a părţilor sale. Nu la fel stau lucrurile în dreptul public, unde exerciţiul puterii publice nu întâlneşte vreun impediment teoretic la stabilirea de obligaţii în sarcina destinatarului actului şi independent de consimţământul acestuia. Pentru detalii, a se vedea **G**. Dupuis, *Définition de l'acte unilatéral*, în *Recueil d'études en hommage à Charles Eisenmann*, Cujas, Paris, 1975, p. 205, care, considerând că actul unilateral este expresia juridică a unei puteri, apreciază că, în mod normal, el ar trebui să dispară de peste tot, pe măsură ce „dominaţia omului asupra omului" tinde să se

volatilizeze, ceea ce este cazul atât în raporturile de familie, cât şi în cadrul întreprinderilor şi ceea ce caracterizează în primul rând evoluția statului de la autocrație la democrație.

[3] Un exemplu ar fi putea fi identificat în cerința, impusă de jurisprudența franceză, ca voința exprimată să fie suficient de *precisă* pentru a permite determinarea conținutului şi întinderii obligației a cărei receptare în ordinea de drept, pe calea angajamentului unilateral, este dorită. De remarcat totuşi că precizia voinței juridice este cerută şi în cazul contractului, fără a se face totuşi caz de ea. Sublinierea necesității acestei precizii în vederea recunoaşterii forței obligatorii a angajamentului unilateral are rolul de a palia incertitudinea asupra voinței juridice unilaterale, care, în cazul contractului, este mai uşor de risipit prin luarea în considerare a interesului *celuilalt*, a tensiunii dintre voințele individuale ale părților, tensiune care devine garant de echilibru şi stabilitate.

[4] A. Buciuman¸ *Obligația naturală şi obligația civilă. O abordare structurală*, în Revista română de drept privat nr. 6/2015, în spec. p. 33-59.

[5] Termenul este atent ales şi trebuie înțeles restricționat la sensul său propriu. Aceasta întrucât diferențele între sistemul german şi cel francez sunt inconciliabile doar în plan conceptual. La nivelul soluțiilor practice însă, prin mecanisme diferite, cele două ajung la rezultate de multe ori similare. Pentru o demonstrație în acest sens, a se vedea, de pildă, Tr. Ionaşcu, *De la volonté dans la formation des contrats*, în *Recueil d'études sur les sources du droit en l'honneur de François Gény*, Thone, Liège, Sirey, Paris, 1934, p. 368 şi urm.

[6] În traducerea românească a lucrării lui Grotius (trad. George Dumitriu), se vorbeşte despre trei „modalități" ale promisiunii, ceea ce poate crea impresia că suntem în prezența unei clasificări din cadrul aceluiaşi concept general. Traducerea în franceză a textului latin foloseşte termenul de „grade (degrés)" ale promisiunii, sugerând o succesiune de etape în formarea actului juridic obligatoriu, care pot fi tot atâtea condiții ale acestuia.

[7] H. Grotius, *Despre dreptul războiului şi al păcii*¸ *op. cit.*, cartea a II-a, cap. XI, par. II, p. 363.

[8] *Ibidem*, cartea a II-a, cap. XI, par. III, p. 363.

[9] *Ibidem,* cartea a II-a, cap. XI, par. IV, p. 363.

[10] *Ibidem*, cartea a II-a, cap. IV, par. III, p. 265. Manifestarea exterioară a voinței este necesară pentru producerea de efecte juridice, simplul act intențional, actul cu totul lăuntric nefiind supus legilor omeneşti. Chiar dacă semnele exterioare ale actelor intenționale nu oferă decât o probabilitate, şi nu o certitudine matematică asupra voinței reale, natura societății umane nu îngăduie ca actele suficient exteriorizate să rămână fără efect, astfel că acestea sunt considerate concordante cu voința reală.

[11] Acest aspect rezultă cu claritate din întreg capitolul dedicat promisiunilor, Grotius criticând opiniile favorabile formalismului susținute în epocă de François de Connan.

[12] H. Grotius, *op. cit.*, cartea a II-a, cap. XI, par. XIV, p. 369.

[13] „Toute promesse est ou un cheminement à l'aliénation de notre bien ou un espèce d'aliénation de quelque petite partie de notre liberté puisque ce que l'on pouvait auparavant faire ou ne pas faire, et faire en qui on voulait, n'est désormais en notre pouvoir que de la manière dont qu'on s'est prescrit soi-même par la promesse". S. von Pufendorf, *Le droit de la nature et des gens*, t. 1, (trad. din latină J. Barbeyrac), Henry Schelte, Amsterdam, 1706, cartea a III-a, cap. V, §7.

[14] În acest sens, a se vedea D. Deroussin, *Histoire du droit des obligations,* Economica, Paris, 2007, p. 172.

[15] Termenul *convenție* dobândeşte astfel semnificație generală. Deosebirea sa de *contract* se foloseşte uneori tocmai pentru a insista asupra acestui caracter de generalitate. În operele lui Domat şi Pothier, *convenția* are o semnificație mai largă decât *contractul*, prima desemnând genul, al doilea specia. *Convenția* este un acord de voință destinat să producă naşterea, modificarea sau încetarea unui angajament. Astfel, condițiile, sarcinile, clauzele rezolutorii sunt calificate drept *convenții. Contractul* este specia convenției care are ca obiect naşterea, formarea unui angajament. Alți autori (Bouchel) reduc contractul la figura unui act bilateral cu titlu oneros, considerând că încheierea contractelor are ca scop compensarea stării de inegalitate dintre oameni, care constăm în aceea că unul are un lucru care lipseşte celuilalt şi de care acesta din urmă are nevoie. A se vedea D. Deroussin, *Histoire du droit des obligations, op. cit.*, p. 164-165.

[16] J. Domat, *Les lois civiles dans leur ordre naturel,* 2e éd., Auboüin, Emery et Clouzier, Paris, 1697, cartea 1, titlul 1, secț. 1, §1.

[17] Nu trebuie exagerată apropierea dintre Savigny şi Christian Wolff, față de care, de altfel, primul se situa pe poziții contrare sub multiple aspecte. Se pare însă că valoarea obiectivă a declarației de voință era recunoscută de majoritatea doctrinei germane.

[18] V. Forray, Le consensualisme dans la théorie générale du contrat, L.G.D.J., Paris, 2007, §774, p. 551.

[19] Pentru o încercare temerară de reorganizare a surselor voluntare de obligații, în angajamente şi cvasi-angajamente, a se vedea C. Grimaldi, *Quasi-engagement et engagement en droit privé. Recherches sur les sources de l'obligation*, *op. cit.*, *passim*. Pornind de la dificultatea doctrinei de a califica sursa obligației în cazul loteriilor publicitare înşelătoare, extinzând apoi analiza înspre anumite angajamente inexistente, nule sau inopozabile care au alimentat credința legitimă a beneficiarului în existența şi imperativul obligației, autorul scoate la lumină *cvasi–angajamentul*, ca sursă de obligații ce îmbină echitatea, aparența şi ideea de sancțiune. Cvasi-angajamentul dă naştere unei obligații dacă se poate decela o culpă în sarcina celui care îl emite, dacă această culpă a generat credința legitimă a destinatarului în îndeplinirea lui şi dacă există un interes special pentru menținerea angajamentului. *Angajamentul* este, în opinia lui C. Grimaldi, actul juridic însuşi, şi nu doar o sursă complementară de obligații. În acest sens,

contractul este văzut ca o sumă de angajamente unilaterale interdependente, voința unilateral exprimată în vederea producerii de efecte juridice fiind generatoare de obligații.

[20] Art. 1101 C.civ. francez dispune: „Contractul este o convenție prin care una sau mai multe persoane se obligă către una sau mai multe persoane să dea, să facă sau să nu facă ceva (trad. ns., A.B.).”

[21] Expresia este folosită de J. Carbonnier, *Droit civil,* t. 4, *Les obligations*, P.U.F., Paris, 1995, §64, p. 119.

[22] În acest sens, a se vedea V. Forray, *Le consensualisme…, op. cit.*, §481, p. 347.

[23] R.-J. Pothier, *Traité des obligations,* éd. Siffrein, Paris, 1821, t. 1, §4.

[24] Duranton (*Cours de droit civil français suivant le Code civil*, 4e éd., t. 10, Thorel – Guilbert, Paris, 1844, §52, p. 32-33) nu poate concepe convenții fără concursul voințelor mai multora, dintre care unul promite, consimte, se angajează sau se obligă, iar celălalt acceptă promisiunea. C. Demolombe (*Cours de Code Napoléon,* t. 24, *Traité des contrats ou des obligations conventionnelles en général*, t. I, Paris, 1868, §62) arată că momentul formării consimțământului este cel în care cele două voințe există simultan, din joncțiunea lor rezultând un *nod*, care formează contractul. L. V. L. J. Larombière, (*Théorie et pratique des obligations*, t. 1, Pedone, Paris, 1885, §9, p. 6-7) afirmă categoric că suprimarea unuia dintre cei doi termeni ai contractului, oferta sau acceptarea, nu lasă să subziste nimic, oferta neacceptată fiind un act steril, incapabil să transfere vreun drept, în vreme ce acceptarea fără ofertă prealabilă este de-a dreptul absurdă.

[25] De exemplu, R. Worms, *De la volonté unilatérale considérée comme source d'obligations*, thèse¸ Paris, A. Giard, 1891 (care susține generalizarea domeniului angajamentului unilateral, întemeindu-şi teoria pe ideea „necesității sociale”), F. Gény, *Méthodes d'interpretation et sources en droit privé positif*, t. 2, L.G.D.J., 1954, §172 bis, p. 164. (care propune o noțiune restrictivă a angajamentului unilateral, redusă la cazurile „care apar ca indispensabile pentru a atinge un rezultat dezirabil din punct de vedere social şi imposibil de realizat din punct de vedere practic pe altă cale”).

[26] Pentru o analiză detaliată, a se vedea, de pildă, J. Martin de la Moutte, *L'acte juridique unilatéral. Essai sur sa notion et sa technique en droit civil*, thèse, Toulouse, 1949, Sirey, Paris, 1951, *passim.*

[27] J. Flour, *La notion d'obligation naturelle et son rôle en droit civil*, Trav. Assoc. Henri Capitant, t. 7, 1952, p. 813 şi urm., în special p. 825-826.

[28] M. Gobert, *Essai sur le rôle de l'obligation naturelle*, Sirey, Paris, 1957, p. 151-192.

[29] A se vedea, pe larg, M.-L. Izorche, *L'avènement de l'engagement par volonté unilatérale en droit privé contemporain*, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, Aix-en-Provence, 1995, *passim.*

[30] Cass. civ. 1re, 10 oct. 1995 – *Frata c/d'Onofrio.* Decizia a suscitat ample comentarii. A se vedea, de exemplu, Recueil Dalloz, 1996, Sommaires commentés,

p. 120, *obs.* R. Libchaber; Recueil Dalloz, 1997, Jurisprudence, p. 155-157, *note* G. Pignarre; S. Hoquet-Berg, *La transformation d'une obligation naturelle de reconnaissance en obligation civile (Cass. civ. 1re, 10 oct. 1995)*, Petites Affiches, 23 août 1996, p. 9-17; N. Molfessis, *L'obligation naturelle devant la Cour de cassation: remarques sur un arrêt rendu par la première Chambre civile, le 10 octobre 1995*, Recueil Dalloz, 1997.I. Chronique, p. 85-91.

[31] În noua sa formulă, art. 1101 stabileşte: „Contractul este un acord de voinţe între două sau mai multe persoane destinat să creeze, să modifice, să transmită sau să stingă obligaţii".

[32] Întrucât evită atât termenul de *obligaţie naturală*, cât şi calificarea promisiunii de executare ca *act unilateral*.

[33] Siegel, Das Versprechen als Verpflichtungsgrund in heutigen Recht, apud J. Martin de la Moutte¸ L'acte juridique unilatéral…, op. cit., §277, p. 259 şi urm.

[34] Reamintim că în Germania, Codul civil (*Bürgerliches Gesetzbuch*) a intrat în vigoare abia în 1900, la aproape un secol de la apariţia Codului Napoleon din 1804.

[35] În cadrul discuţiilor purtate cu ocazia adoptării BGB-ului, numeroase voci din cadrul comisiilor constituite în acest scop au solicitat înlăturarea paragrafului 305 (actualul 311 al. 1), pentru a lăsa la aprecierea doctrinei chestiunea angajamentului unilateral, ceea ce ar fi dat jurisprudenţei posibilitatea ca, păstrând totuşi principiul, să fie mai flexibilă în acceptarea unor derogări de la acesta. A se vedea în acest sens, C. Bufnoir, J. Challamel, J. Drioux, F. Gény, P. Hamel, H. Lévy-Ullmann, R. Saleilles, *Code civil allemand, traduit et annoté*, Imprimerie nationale, Paris, 1904, Art. 305, p. 429. Cu toate că opinia nu a întrunit adeziunea majorităţii, aspectele arătate livrează un indiciu important cu privire la atitudinea juriştilor germani faţă de rolul care ar trebui acordat angajamentului unilateral printre sursele de obligaţii; în orice caz, arată că, spre deosebire de situaţia din aceeaşi perioadă din Franţa, unde opiniile favorabile angajamentului unilateral au rămas izolate, în Germania ele erau cel puţin suficiente pentru a genera o reală dispută. De altfel, în baza aceloraşi discuţii, s-a adăugat, ca o soluţie de compromis, menţiunea referitoare la excepţiile prevăzute de lege, pentru a stabili în mod clar că, atunci când legea permite naşterea unei obligaţii dintr-o simplă declaraţie unilaterală de voinţă, suntem în prezenţa unei derogări de la principiul enunţat de par. 305 BGB, respectiv a unei aplicaţii a teoriei angajamentului unilateral (Pentru detalii, *ibidem, loc. cit. supra*).

În aceste condiţii, nu mai pare surprinzătoare, şi nici întru totul eronată imaginea sistemului german în ochii autorilor francezi, ca unul favorabil angajamentului unilateral. Pentru denunţarea acestei discrepanţe între situaţia *de lege lata* din dreptul german şi reflexia gândirii juridice germane în abordările privatiştilor francezi, a se vedea C. Witz, *Droit privé allemand*, vol. 1, *Actes juridiques, droits subjectifs. BGB, Partie générale. Loi sur les conditions générales d'affaires*, Litec, Paris, 1992, §117, p. 116 şi urm.

[36] Textul actualului par. 311 al. 1 BGB dispune: „pentru a înființa o obligație printr-un act juridic, respectiv pentru a modifica conținutul unei obligații, este necesar un contract încheiat între părți, atâta vreme cât legea nu dispune altfel" (trad. ns., după R. Legeais, M. Pédamon (coord.), *Code civil allemand, traduction commentée du texte en vigoeur au 31 octobre 2009*, Dalloz, 2010).

[37] Cit. după C. Grimaldi, *Engagement et quasi-engagement…, op. cit.*, §904, p. 410-411.

[38] Pentru detalii, a se vedea *ibidem*, §902 şi §905, p. 410-411.

[39] Concret, se pare că textul vizează creditul documentar şi promisiunea publică de donație. A se vedea *Commission pour le droit européen du contrat*, *Principes du droit européen du contrat*, vol. 2, par G. Rouhette, I. de Lamberterie, D. Tallon. C. Witz, Société de legislation comparée, L.G.D.J., Paris, 2003, p. 25.

[40] Articolul 2:202 (Revocarea ofertei) al Principiilor dreptului european al contractelor dispune:(1) Oferta poate fi revocată dacă revocarea parvine destinatarului său înainte ca acesta să fi expediat acceptarea sau, în cazul acceptării deduse din comportamentul destinatarului ofertei, înainte ca contractul să fi fost încheiat în baza alineatelor 2 sau 3 din art. 2:205"(trad. ns., A.B.).

[41] Întrucât vechiul Cod civil nu cuprindea dispoziții referitoare la angajamentul unilateral, trimiterile noastre la textele codului din prezentul capitol vor viza, fără a preciza de fiecare dată, numai Codul civil 2009. Textele altor legiuiri, dacă va fi cazul, vor fi semnalate cu precizări îndestulătoare (fie C.civ., 1864, fie vechiul cod civil, fie C. civ. francez, fie C. civ. Québec ori C. civ. italian, după caz).

[42] Revelator în acest sens este faptul că gestiunea de afaceri, îmbogățirea fără justă cauză şi plata nedatorată sunt incluse în enumerarea surselor de obligații fiecare cu denumirea ei (art. 1165 N.C.civ.), legiuitorul ferindu-se să le dea o calificare generică, fie aceea tradițională de cvasi-contracte, fie cea de fapte juridice licite, care de altfel este folosită în titlul capitolului al III-lea din cartea a V-a, *Despre obligații*, din cod.

[43] Art. 1372 alin. 1 C. civ. Québec dispune: „L'obligation naît du contrat et de tout acte ou fait auquel la loi attache d'autorité les effets d'une obligation".

[44] Textul art. 1173 C. civ. italian (întitulat Fonti delle obligazioni) este formulat astfel: „Le obbligazioni derivano da contratto (Cod. civ. 1321 e seguenti), da fatto illecito (Cod. civ. 2043 e seguenti), o da ogni altro atto o fatto idoneo a produrle (Cod. civ. 433 e seguenti, 651, 2028 e seguenti, 2033 e seguenti, 2041 e seguenti) in conformità dell'ordinamento giuridico".

[45] Nu trebuie confundată promisiunea unilaterală prevăzută de art. 1327 C.civ. cu promisiunea unilaterală de a contracta, care intră sub incidența art. 1279 C.civ., respectiv cu promisiunile unilaterale de vânzare sau de cumpărare, reglementate de art. 1669 C. civ. Dacă prima îmbracă forma actului unilateral, celelalte sunt contracte, deci acte de formație bilaterală, aspectul unilateral sugerând că doar una dintre părți îşi asumă obligația de a încheia în viitor contractul vizat, unilateralitatea fiind deci o caracteristică a efectelor sale, şi nu a

procedurii de formare, ca în primul caz. În acest context, s-a spus despre actul unilateral că ar fi *dublu unilateral,* vizând efectele sale, dar şi procesul de formare.

[46] Astfel formulat, textul lasă interpretul (pus în faţa unei legi fundamentale pentru dreptul privat care, cel puţin în materia actului unilateral, vrea să se rupă de tradiţie) pradă unei mirări cu efect tardiv: că discuţia asupra forţei obligatorii a angajamentului unilateral poate privi numai pe autorul său este reconfortant, dar în acelaşi timp evident, însă că un asemenea act *chiar* obligă autorul, contra unei soluţii vechi de două sute de ani, nu poate fi receptat în mod facil, şi deci nici spus ca un (banal) fapt divers.

[47] De exemplu, M. Avram, *Actul unilateral în dreptul privat*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2006.

[48] Pentru dezvoltări, a se vedea V. Forray, *Le consensualisme…, op. cit.*, §749, p. 531-532.

[49] A. Supiot, *Homo juridicus. Eseu despre funcţia antropologică a dreptului,* Ed. Rosetti Educaţional, Bucureşti, 2011, trad. C.T. Burgă, D. Raţ, p. 159.

[50] A. Sériaux¸ *Droit des obligations,* 2e éd., Paris, 1998, §9, p. 30.

[51] Suntem în prezenţa unei glisări terminologice operate în tradiţia canonică, unde *legea* este denumită *drept*. Astfel, dreptul divin este de fapt legea divină, ceea ce lasă deschisă discuţia referitoare la juridicitatea „dreptului" canonic. Pentru prezentarea teoriilor elaborate în legătură cu această problemă, a se vedea L.-M. Harosa, *Drept canonic*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, §4-9, p. 19-28.

[52] Principiul *ex nudo pacto oritur actio* apare pentru prima dată în *Glossa ordinaria* a Decretului lui Gratian din 1212 şi este reluată în Decretaliile lui Grigore al IX-lea, din 1230.

[53] Necesitatea de a opera o diferenţă între regula morală şi norma juridică a caracterului obligatoriu al contractului este sesizată şi de G. Rouhette, în *Contribution à l'étude critique de la notion de contrat,* thèse, Paris, 1965, însă acesta utilizează argumentul pentru a denunţa viciile „mitului" autonomiei de voinţă. De asemenea, spre deosebire de susţinerile noastre, aşa cum se vor revela ulterior, autorul identifică temeiul forţei obligatorii a contractului exclusiv în norma pozitivă. Este demn de menţionat totuşi că, pentru a marca prăpastia dintre voinţele psihologice ale ofertantului şi acceptantului, acesta accentuează caracterul normativ al rezultatului întâlnirii celor două. Din voinţele individuale distincte rezultă o *normă,* efect al unei voinţe unice, voinţa juridică. Numai voinţa juridică astfel formată este generatoare de obligaţii, argument cu care este respinsă şi teoria angajamentului unilateral.

[54] A. Sériaux, L'engagement unilatéral en droit positif français actuel, în C. Jamin, D. Mazeaud (dir.), L'unilatéralisme et le droit des obligations, L.G.D.J., Paris, 1999, §5, p. 10-11.

[55] Trebuie remarcat că nicăieri în lucrarea lui Grotius nu este enunţată regula *pacta sunt servanda* ca atare, deşi întreg sistemul lui este construit în jurul „obligaţiei de îndeplinire a promisiunilor". Care poate fi explicaţia acestei omisiuni? În niciun

caz negarea autorității preceptelor creştine, Grotius fiind de altfel un catolic fervent, cu viziuni puternic impregnate de filosofia stoicilor. Mai degrabă se poate deduce din acest fapt ambiția de a construi un drept natural laic, un sistem abstract de reguli, care să se impună prin forța argumentului de tip rațional, şi nu prin credința în autoritatea legii divine. În acest context înlocuirea formulei consacrate de canonişti trebuie interpretată ca o încercare de evitare a confuziei celor două reguli, morală (creştină) şi juridică, în condițiile în care conținutul lor este practic identic. Pentru detalii, a se vedea V. Forray, *Le consensualisme…, op. cit.*, §741-764, p. 526-544.

[56] Aspect care a exercitat o puternică influență asupra teoriei germane a formării contractului.

[57] „Pentru ca promisiunea să confere un drept celui în favoarea căruia este făcută, se cere acceptarea din partea acestuia…". H. Grotius, *Despre dreptul războiului şi al păcii, op. cit.*, Cartea a II-a, cap. XI, par. XIV.

[58] Eficiența regulii *pacta sunt servanda* nu va fi deci condiționată de caracterul obligațional al actului, de naşterea efectivă, prin efectul acestuia, a unor obligații civile. Am legat domeniul normei de *potențialul* creator de obligații al actului, pentru a marca legătura pe care, în opinia noastră, Grotius o face între capacitatea promisiunii de a genera drepturi în favoarea altuia şi necesitatea acceptării ofertei.

[59] „Căci spiritul omenesc are nu numai putința firească, dar şi dreptul de a-şi schimba părerea". H. Grotius, *Despre dreptul războiului şi al păcii, op. cit.*, Cartea a II-a, cap. XI, par. II.

[60] H. Grotius, *Despre dreptul războiului şi al păcii, op. cit.*, Prolegomene, §15, p. 86.

[61] Afirmația nu trebuie să inducă în eroare: doar formalismul roman este înlăturat, dar şi acest efect se obține tot prin intermediul unei reguli formaliste. Într-o epocă supusă anarhiei şi caracterizată printr-o slăbire a autorității instituțiilor laice, nevoia de asigurare a respectării tranzacțiilor a condus la erijarea puterii bisericeşti în rolul de protector al circuitului juridic, prin sancționarea încălcării cuvântului dat. Or, pentru a plasa contractul în competența tribunalului ecleziastic, părțile prestau un jurământ religios, adică îndeplineau o procedură formalistă. Abia ulterior, regula respectării cuvântului dat este generalizată, intră în conținutul moravurilor sociale, fiind sancționată şi de instanțele laice. Pentru detalii, a se vedea F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, *Droit civil. Les obligations*, 10e éd., Dalloz, Paris, 2009, §130, p. 146-148, D. Deroussin, *Histoire du droit des obligations, op. cit.*, p. 153 şi urm.

[62] Pentru analiza resorturilor principiului forței obligatorii a contractului, trimitem la P. Vasilescu, *Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat,* Ed. Rosetti, Bucureşti, p. 177-192.

[63] Atât de strânse, încât cele două sunt adesea prezentate ca doctrine sinonime sau cel puțin, că una o include pe cealaltă. De pildă, F. Terré, Ph. Simler. Y. Lequette, *Droit civil. Les obligations*, *op. cit.*, §24, p. 32, unde consensualismul este

consecința formală a libertății contractuale. Pentru C. Larroumet, *Droit civil, t.3, Les obligations. Le contrat*, 5e éd., Economica, Paris, 2003, §114, suveranitatea voinței este identificată cu principiul consensualismului.

[64] Pentru ample discuții cu privire la relația dintre voluntarism şi consensualism, a se vedea V. Forray, *Le consensualisme…, op. cit., passim,* în spec. §465 şi urm., p. 335 şi urm.

[65] În acelaşi sens, a se vedea J. Ghestin, *Traité de droit civil. La formation du contrat*, 3e éd., L.G.D.J., Paris, 1993, §368, n. 10, care arată că, deşi consensualismul a primit un plus de susținere din partea dogmei autonomiei de voință, primul îi este istoric vorbind anterior şi deci nu poate fi prezentat ca o consecință a acesteia.

[66] Astfel, voința nomothetă este doar una din justificările teoretice ale contractului. Solidarismul contractual, utilitarismul sunt doar două alte posibile explicații ale acestuia şi ale mecanismelor sale. Pentru detalii, a se vedea L. Pop, *Încercare de sinteză a principalelor teorii referitoare la fundamentele contractului, cu privire specială asupra teoriei autonomiei de voință şi teoriei solidarismului contractual*, în Revista română de drept privat nr. 5/2007, preluat în L. Pop, *Contribuții la studiul obligațiilor civile*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010, p. 290.

[67] V. Forray, *Le consensualisme…, op. cit.*, §468, p. 337.

[68] Tr. Ionaşcu, *De la volonté dans la formation des contrats, op. cit.*, p. 369.

[69] *Ibidem*, p. 371.

[70] Astfel, în sistemul german, declarația de voință este eficientă, indiferent de rezervele mentale ale autorului la emiterea ei, conform par. 116 BGB „O declarație de voință nu este nulă doar pentru că autorul ei şi-a păstrat în secret rezerva că nu vrea ceea ce declară. Declarația de voință este nulă dacă ea a fost făcută față de o altă persoană şi dacă aceasta cunoaşte această rezervă" (trad. ns., după R. Legeais, M. Pédamon, *Code civil allemand, op. cit.*. §116).

[71] Stipulând că „pentru interpretarea unei declarații de voință trebuie să cercetăm voința reală şi nu să ne limităm la sensul literal al termenilor", par. 133 BGB poate crea impresia de contradicție flagrantă cu principiul director al teoriei declarației de voință. În realitate, textul vizează determinarea exactă a conținutului declarației de voință, indicând că acesta trebuie interpretat ținând seama de toate circumstanțele exterioare care au putut influența autorul declarației în alegerea termenilor utilizați la formularea acesteia. A se vedea C. Bufnoir, J. Challamel, J. Drioux, F. Gény, P. Hamel, H. Lévy-Ullmann, R. Saleilles, *Code civil allemand, traduit et annoté*, §133, p. 149-150.

[72] Ceea ce îl conduce pe Tr. Ionaşcu (*De la volonté dans la formation des contrats, op. cit.*, p. 376) să considere sistemul francez „mai sincer" decât cel german, unde noțiunea tehnică de *conținut al declarației de voință* ajunge adesea să preia, sub masca obiectivității, rolul cauzei, atât subiective, cât şi obiective, din dreptul francez.

[73] Distincția dintre voință şi consimțământ, văzut ca produs al primeia, este operată pentru a conferi obiectivitate procedurii de formare a contractului. Voința

înseamnă putere, în vreme ce consimțământul implică supunere, diferențierea celor două permițând conservarea ideii de putere suverană atașată voinței şi concilierea ei cu un consimțământ derivat din voință, dar detașat de ea. A se vedea, de pildă, M.-A. Frison-Roche, *Remarques sur la distinction de la volonté et du consentement en droit des contrats*, RTD. civ.1995.573, *idem, L'échange des consentements. Rapport de synthèse*, Revue de jurisprudence commerciale, nr. 11, 1995, p. 151.

[74] Pentru o amplă prezentare sistematică a discuțiilor din doctrina şi jurisprudența din Franța asupra cauzei, a se vedea J. Ghestin, *Cause de l'engagement et validité du contrat*, L.G.D.J., Paris, 2006 (precum şi doctrina acolo citată), care vorbeşte în titlu de cauză a „angajamentului" pentru a evita distincțiile dintre cauza contractului şi cauza obligației.

[75] Care oscilează, conform textului, între lipsa oricărei sancțiuni, ineficiență totală sau parțială ori modificarea contractului.

[76] Pentru analiza detaliată, din perspectiva cauzei, a proiectelor de armonizare a dreptului privat european, a se vedea J. Ghestin, *Cause de l'engagement…, op. cit.*, §54-73, p. 39-51.

[77] De pildă, par. 2:102 din Principiile dreptului european al contractului stabileşte că „intenția unei părți de a se lega juridic prin contract rezultă din *declarațiile* sau din *comportamentul* său, astfel cum cocontractantul putea în mod rezonabil să le înțeleagă" (sublinierile ne aparțin).

[78] Este vorba de §138 al. 2 BGB, care se referă la o disproporție vădită între contraprestații, survenită ca urmare a exploatării stării de necesitate, a lipsei de experiență, a lipsei capacității de judecată sau a unei importante slăbiciuni de caracter a celui care emite declarația de voință. De remarcat că acest tip de leziune este preluat şi în art. 1221 alin. 1 din C. civ. român 2009, însă, aşa cum a sesizat profesorul Dan Chirică (într-o comunicare în cadrul conferinței *Codul civil – Teze şi antiteze la Cluj*, Cluj-Napoca, 4-5 noiembrie 2011), textul melanjează, sub denumirea de *leziune*, mai multe instituții diferite nu doar sub aspectul surselor de inspirație ale legiuitorului, ci şi în plan substanțial.

[79] Înțelegem prin sistem cauzal sistemul în care cauza este o condiție de validitate a actului juridic, distinctă de obiect, care, indiferent cum este definită, prezintă aspecte şi subiective, şi obiective, marcând zona de trecere a voinței din lumea psihologică internă în sfera juridică. Precizarea este importantă, dacă avem în vedere că noțiunea de cauză, deşi nereglementată în BGB, în materia actului sau contractului, nu este ignorată de doctrina germană, iar actele juridice cauzale nu lipsesc şi nici nu au vreun caracter excepțional în spațiul juridic german. Astfel, cu câteva excepții (promisiunea generatoare de datorie – §780 BGB -, recunoaşterea de datorie – §781 BGB -, efectele de comerț), actele generatoare de obligații sunt privite ca acte cauzale. Cauza este menționată în BGB doar în materia îmbogățirii fără cauză. În acest sistem, teoria cauzei actului juridic nu se îndepărtează prea mult de sensul termenului din domeniul îmbogățirii fără justă cauză. Cauza din

dreptul german este un concept pur obiectiv, mai puțin interesant din punct de vedere teoretic şi deci mai puțin analizat, întrucât nu influențează decât indirect validitatea angajamentului. Astfel, cauza joacă un rol în punerea în aplicare a altor mecanisme, precum încălcarea bunelor moravuri (§138 BGB), eroarea asupra calităților persoanei sau ale lucrului, considerate esențiale în relațiile de afaceri (§119 al. 2 BGB), disentimentul sau neînțelegerile asupra aspectelor esențiale încheierii contractului (§154-155 BGB). Pentru detalii, a se vedea C. Witz, *Droit privé allemand…, op. cit.*, §127 şi urm., p. 120 şi urm.

[80] Pentru o analiză detaliată a jurisprudenței franceze, în vederea determinării şi caracterizării cauzei angajamentului unilateral, a se vedea M.-L. Izorche, *L'avènement de l'engagement unilatéral…, op. cit.* § 332 şi urm., p. 221 şi urm., care concluzionează că discuțiile se poartă mai ales asupra existenței cauzei, autorul angajamentului fiind cel care de regulă cere anularea actului său pentru lipsă de cauză.

[81] Expresiile aparțin prof. M.-A. Frison-Roche, *L'échange des consentements…, op. cit.*, §2, p. 151.

[82] J. Carbonnier, *Droit civil. 4. Les obligations, op. cit.*, §19, p. 47.

[83] „Autonomă pentru a se lega, „voința pură" conservă fatalmente în sine autonomia de a se dezlega. În realitate, mai mult decât la autonomia voinței, ar trebui să ne referim la atotputernicia acesteia". A. Sériaux, *L'engagement unilatéral en droit positif français actuel, op. cit.*, §5, p. 10.

[84] De pildă, G. Gorla¸ *Il contratto. Problemi fondamentali trattati con il metodo comparativo e casuistico*, 1955, §I, p. 6, *apud* J. Carbonnier, *Les obligations…, op. cit.*, §23, p. 54.

[85] În acelaşi sens, V. Forray, *Le consensualisme…, op. cit.*, §777, p. 555.

[86] P. S. Atiyah, *Promisses, Morals and Law*, Clarendon Press, Oxford, 1981, p. 39. Astfel, în teoria lui Atiyah, *reliance* are valențe mult mai largi decât cele pe care doctrina anglo-saxonă i le acordă în general, pentru că fondează caracterul obligatoriu al oricărei obligații asumate voluntar, spre deosebire de teoriile referitoare la *detrimental reliance* sau *promissory estoppel*, care impun ca încrederea beneficiarului promisiunii să îi fi determinat acestuia un anumit comportament de aşa natură încât nerespectarea sau invaliditatea promisiunii i-ar cauza un prejudiciu legat de acel comportament. În vreme ce, în cazul celor din urmă, *reliance* serveşte interese de ordin tehnic ale obligației, Atiyah construieşte o *reliance-based theory of contract*, ceea ce explică sensul mai general şi mai vag al noțiunii de *reliance*.

[87] Teoria se bazează deci pe un raționament circular (a se vedea, în acest sens, M. Fabre-Magnan, *Droit des obligations*, vol. 1, *Contrat et engagement unilatéral*, P.U.F., Paris, 2008, §30, p. 64), iar această critică nu a fost depăşită până astăzi: Dreptul ar trebui să protejeze aşteptările creditorului pe motiv că acesta a putut crede în mod legitim că el vor fi respectate, dar creditorul nu ar putea crede în mod legitim în respectarea lor decât dacă Dreptul le protejează.

[88] A. Sériaux, *Le droit: Une introduction*, Ellipses, Paris, 1997, §129, p. 115.

[89] Chiar în contextul deciziilor privind loteriile publicitare în care instanța s-a pronunțat expres în sensul existenței unui angajament unilateral, D. Mazeaud (*Une volonté solitaire peut engendrer un lien de droit à la charge de celui qui l'exprime avec fermeté et précision*, 14 févr. 1996, Recueil Dalloz, 1997. Somm., p. 168) apreciază că reținerea existenței unui contract ar fi fost o opțiune mai bună. În acelaşi sens, H. et L. Mazeaud, J. Mazeaud, F. Chabas, *Leçons de droit civil*, T. II, vol. 1, *Obligations. Théorie générale*, 9e éd., par F. Chabas, Montchrestien, Paris, 1998, §366-2, p. 354-355.

De remarcat aici ambiguitatea Curții de Casație franceze care, sesizată cu recurs contra unei hotărâri a Curții de Apel din Douai, care a apreciat că anunțurile publicitare înşelătoare obligă societatea autoare la plată, pentru că ele „trebuie analizate ca un angajament unilateral care a făcut să se nască o datorie", evită să tranşeze calificarea juridică a manifestării de voință în discuție, considerând că ține de puterea suverană de interpretare a instanțelor de fond „care au reținut angajamentul de a plăti…". A se vedea şi Douai, 10 févr. 1993, RTDciv.1995.887, *obs.* J. Mestre; Cass. civ. 1re, 28 mars 1995, RTD civ. 1996.397, *obs.* J. Mestre; Cass. civ., 2e, 28 juin 1995, Recueil Dalloz, 1996.180, *note* J.-L. Mouralis.

[90] Situația trebuie diferențiată de oferta adresată publicului, care, la fel cu oferta cu destinatar determinat, este o manifestare unilaterală de voință menită să genereze obligații la întâlnirea ei cu acceptarea.

[91] A. Sériaux, *L'engagement unilatéral en droit positif actuel, op. cit.*, §8-10, p. 13-15, care analizează separat cazul în care promitentul a fost inițial de bună-credință, formulând promisiunea cu intenția de a şi-o respecta, şi cel, întâlnit în jurisprudența asupra loteriilor publicitare înşelătoare, în care acesta este de rea-credință, urmărind de la început să creeze o speranța legitimă falsă a destinatarilor în obținerea prestației promise.

[92] Pentru analiza căreia trimitem la J.-L. Aubert, *Notions et rôles d'offre et de l'acceptation dans la formation du contract*, L.G.D.J., Paris, 1970, în special §165-213, p. 157-196. Autorul distinge între oferta fără termen şi oferta cu termen, pe care o numeşte policitațiune, argumentând că regimul juridic al primeia se explică prin natura sa dublă, de fapt juridic şi element al viitorului contract. Distincția este preluată şi în dreptul nostru, atât de doctrină (de pildă L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile,* vol. II, *Contractul,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2009, §61-62, p. 162-173, I. Albu, *Răspunderea civilă precontractuală*, Dreptul, nr. 7/1993, p. 40, dar şi, cel puțin la nivelul regimului juridic stabilit, de Noul Cod civil (art. 1187-1193).

[93] Pentru o analiză detaliată, a se vedea C. Grimaldi, *Quasi-engament et engagement…, op. cit.*, în special §103-182, p. 51-87. Autorul optează pentru crearea unei noi surse de obligații, cvasi-angajamentul, integrat în sfera faptului ilicit, dar distinct de răspunderea civilă delictuală, prin aceea că generează *aparența* unui angajament.

[94] A. Sériaux, *L'engagement unilatéral en droit positif actuel, op. cit.*, §10, p. 14, după care instanțele pronunță respectivele decizii cu intenția de „a da o lovitură" „abominabilelor" societăți comerciale.

[95] Pentru punerea în discuție a justeței de a privi dreptul consumației ca o ramură a dreptului privat, a se vedea P. Vasilescu *Légitimité et inégalité en matière civile*, ARCHES, Revue Internationale de Sciences Humaines, t. 8, 2005, http://www.arches.ro. (cit. la 10.05.2013), *idem*, *Un chip al postmodernismului recent: dreptul consumatorului*, în *Consumerismul contractual. Repere pentru o teorie generală a contractelor de consum*¸ Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2006, p. 1-62.

[96] Pentru prezentarea detaliată a acestei argumentații, a se vedea J.-L. Aubert, *Engagement par volonté unilatérale*, Rép. civ. Dalloz, mars 1998, J. Ghestin, M. Billiau, G. Loiseau, *Le régime des créances et des dettes*, L.G.D.J., Paris, 2005, §103-111, p. 116-132, Ph. Jestaz, *L'engagement par volonté unilatérale*, în *Les obligations en droit français et en droit belge. Convergences et divergences,* Bruylant, Bruxelles, Dalloz, Paris, 1994, p. 3 (care le grupează în inconveniente iluzorii şi avantaje reale). Favorabil angajamentului unilateral se pronunță, la noi, sub incidența vechiului cod civil, dar prin acordarea unei valori obiective declarației de voință, şi M.N. Costin, *Actul unilateral ca izvor de obligații*, în S.U.B.B. *Iurisprudentia*, nr. 1/1988, p. 51 şi urm.

[97] Este o situație în care putem stabili că actul are un obiect diferit de cauza sa obiectivă, ne atrage atenția, pentru a combate teoriile anticauzaliste, H. Capitant, în celebra sa teză de doctorat, *De la cause des obligations (Contrats, engagements unilatéraux, legs)*, 3e éd., Paris, Librairie Dalloz, 1927, §33, p. 80, n. 1. Obiectul actului este recompensa promisă, iar cauza obținerea prestației din partea terților. Astfel, obiectul actului ar putea fi licit, în vreme ce cauza este ilicită.

[98] Încă dinaintea adoptării noului Cod civil, M. Avram pleda pentru reglementarea promisiunii publice de recompensă ca o aplicație particulară a teoriei angajamentului unilateral. A se vedea *idem, Natura juridică a promisiunii publice de recompensă (premiu)*, în Dreptul nr. 6/2001, p. 19.

[99] Comentariile actuale ale Noului Cod civil nu pun în discuție domeniul de aplicare a textului şi amploarea efectelor sale. De pildă, A.-G. Uluitu, *Comentariu* sub art. 1327, în Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole. Art. 1-2664*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 1393 şi urm.

[100] De pildă, J. Flour, J.-L. Aubert, É. Savaux, *Droit civil. Les obligations*.1. *L'acte juridique,* 11e éd., Armand Colin, Paris, 2004, §492, p. 383. 221 şi urm., R. Encinas de Munagorri, în *L'acte unilatéral dans les rapports contractuels*, L.G.D.J, Paris, 1996, §201, *apud* A. Sériaux¸ *L'engagement unilatéral en droit positif français actuel, op. cit.*, §14, p. 17, care arată că „în ciuda aşteptărilor, concepția obiectivă asupra cauzei nu permite consolidarea teoriei angajamentului unilateral. Ea chiar ar avea drept consecință şubrezirea acesteia". A se compara cu M.-L. Izorche, *L'avènement de l'engagement unilatéral…, op. cit.*, §332 şi urm., p. 221 şi urm., care reține preeminența aspectelor subiective ale cauzei angajamentului unilateral, dar nu şi exclusivitatea acestora, cauza actului putându-se identifica uneori cu un avantaj material deja procurat sau cu un interes viitor care să nu fie pur moral.

[101] Forța obligatorie a actului unilateral are alte justificări în dreptul public sau chiar în ramuri ale dreptului privat puternic impregnate de considerații de ordin general imperativ, precum dreptul muncii, dreptul consumației sau chiar dreptul comercial.

[102] Angajamentul de a executa o obligație naturală, așa cum vom vedea *infra*, nu *generează* o obligație nouă, ci pozitivizează o obligație de drept natural clasic, impusă de regulile justiției corective. Datoria de a plăti și dreptul de a primi prestația existau anterior angajamentului unilateral care, astfel, are doar efectul de a conferi creditorului prerogativa de a pretinde executarea, transformând obligația naturală în obligație civilă. În mod normal, legea civilă care atașează crearea de obligații unui fapt, în sens larg înțeles, nu face altceva decât să *consacre* și ea o datorie de drept natural. Pentru a satisface și spiritele mai atașate pozitivismului juridic, am folosit sintagma *obligații generate* în condițiile intervenției legii printr-un act unilateral, pentru a sublinia că simpla voință unilaterală nu le poate crea singură: trebuie să intervină și alți factori luați în considerare de lege.

[103] Executarea prestației de către terț este doar un element de fapt, din moment ce voința acestuia este irelevantă pentru naşterea obligației, promisiunea fiind obligatorie chiar și în cazul în care executarea prestației s-a făcut fără a cunoaște promisiunea (cf. art. 1328 al. 1, teza finală, N.C.civ).

[104] P. Vasilescu, *Drept civil. Obligații*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012, p. 227, care, pornind de la această constatare, apreciază că promisiunea publică de recompensă „aduce izbitor cu cvasi-contractele din vechiul cod, ca fapte licite și voluntare de obligații".

[105] Se afirmă uneori că oferta irevocabilă dă naştere obligației de a o menține în interiorul termenului. Credem că se face astfel o confuzie între obligatoriul și potențialul obligațional al ofertei, ca normă privată. Caracterul obligatoriu al acesteia este cel care impune menținerea ei, iar acesta nu rezultă direct din ofertă, ci din norma juridică, aici pozitivă (legea), care îl stabileşte. Norma privată rezultată prin emiterea ofertei în acest caz este obligatorie (pentru că legea dispune astfel), dar nu are conținut obligațional. Sursa obligațiilor concrete va fi contractul vizat prin emiterea ofertei.

[106] De pildă, P. Vasilescu (*Drept civil. Obligații, op. cit.*, p. 133-139) consideră că scrisoarea de garanție este întotdeauna un contract unilateral, iar scrisoarea de confort un act unilateral supus comunicării, a cărui nerespectare atrage doar angajarea răspunderii civile delictuale a autorului. Înainte de adoptarea Noului Cod civil, R. Rizoiu, (*Asupra unei abordări funcționale a scrisorii de garanție bancară cu privire specială asupra garanției independente. Noțiune*, Curierul Judiciar nr. 5/2004, p. 87 și *idem*, *Asupra unei abordări funcționale a scrisorii de garanție bancară cu privire specială asupra garanției independente. Efecte*, în Curierul Judiciar nr. 10/2004, p. 111) stabileşte de asemenea natura convențională scrisorii de garanție. Pentru natura de contract unilateral a ambelor optează I.-F. Popa, în L. Pop, I.-F. Popa, S. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012, §582,

p. 795 şi §586, p. 799 şi C. Irimia, *Comentariu* sub art. 2321 şi 2322, în Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole, op. cit.*, p. 2261-2270. În dreptul francez, unde scrisoarea de confort este consacrată după reforma garanțiilor din 2006, în art. 2322 C.civ. fr., sub numele de scrisoare de garanție şi într-o formulă mai puțin detaliată față de cea din codul nostru actual, nu lipsesc calificările ca angajament unilateral.

[107] Avem rețineri față de natura de contract unilateral a acestor angajamente, motivată de condiționarea eficacității obligației de acceptarea creditorului. Credem că acceptarea creditorului vizează afacerea cu debitorul din raportul ce urmează a fi garantat, şi nu angajamentul emitentului. „Contractualizarea" celor două angajamente ni se pare o încercare forțată de adaptare a unor instituții de împrumut anglo-saxon, unde angajamentul de acest tip pur şi simplu nu tinde să se întâlnească cu acceptarea, la cele de tip continental, unde regăsim tradiționala fideiusiune-contract şi, valabil pentru sistemele de inspirație franceză, unde angajamentul unilateral este respins sau, oricum, dificil de integrat printre sursele de obligații. A se vedea de pildă, X. Barré¸ *La lettre d'intention. Technique contractuelle et pratique bancaire*, Economica, Paris, 1995, §114-141, p. 75-90, unde natura contractuală a scrisorii de intenție este dedusă exclusiv din inadmisibilitatea angajamentului unilateral în dreptul francez.

[108] În ce ne priveşte, cazurile în care angajamentul unilateral ar putea fi o sursă de obligații sunt întotdeauna, şi nu doar în principiu stabilite de lege. Într-o viziune care a influențat redactarea proiectului codului civil nou însă, decelarea unei obligații civile avându-şi sursa în angajamentul unilateral ar putea fi făcută şi de către instanțe. A se vedea M. Avram, *Actul unilateral în dreptul privat, op. cit.*, p. 194, unde se consideră că „concepția caracterului subsidiar al angajamentului unilateral va permite validarea pe cale jurisprudențială a unor asemenea acte, ori de câte ori se va considera că fundamentul obligației nu este contractual, iar voința unilaterală fermă a celui ce se obligă este necesară şi suficientă pentru naşterea obligației". În ce ne priveşte, nu putem admite o astfel de soluție: dacă angajamentul unilateral „rămâne un act excepțional", aşa cum arată autoarea, aceasta înseamnă că regula rămâne ineficacitatea voinței individuale în crearea de obligații. Iar excepțiile, dacă sunt, nu pot fi liber interpretate de instanțe, prin aprecierea că, în anumite situații neprevăzute legal, voința unilaterală ar fi totuşi suficientă

[109] Pe larg, cu privire la termenii discuției, a se vedea B. Moore, *De l'acte et du fait juridique ou d'un critère de distinction incertain*, Revue Juridique Themis, t. 31, 1997, Montreal, p. 277, disponibil la www.themis.umontreal.ca (cit. la 14.07.2013), C. Brenner, *Acte*, Rép. civ. Dalloz, oct. 1999, C. Grimaldi, *La distinction entre l'acte et le fait juridique*; Revue de droit d'Assas, févr. 2013, p. 47.

[110] Ca o consecință a ascendenței actului juridic în clasificare, respectiv a definirii faptului juridic ca o simplă negare a primului, diviziunea devine subiectivă şi aleatorie, fiind în plus supusă diferențelor între diferite sisteme de

drept. Astfel, în dreptul german, unde efectul creator de obligații derivă din declarația de voință, şi nu din voința însăşi, distincția între act şi fapt, ca surse de obligații îşi pierde dramatic din însemnătate.

[111] M. Rotondi, Considerations en „fait" et en „droit", RTDciv.1977.2.

[112] Pentru o analiză a acestora din urmă, a se vedea C. Atias, *L'introuvable question de droit*, RTDciv.2010.243.

[113] J. Martin de la Moutte, *L'acte juridique unilatéral…, op. cit.*, în special n. 36, p. 26.

[114] M.-L. Izorche, *L'avènement de l'engagement unilatéral…, op. cit.*, §147-327, p. 111-216.

[115] Pentru o penetrantă demonstrație în acest sens, a se vedea P. Hébraud¸ *Rôle respectif de la volonté et des éléments objectifs dans les actes juridiques*, în *Mélanges J. Maury*, Dalloz&Sirey, Paris, 1960, t.2, p. 420 şi urm.

[116] Pornind de la aceeaşi constatare, C. Grimaldi (în *La distinction entre l'acte et le fait juridique, op. cit., passim* şi *Quasi-engagement et engagement…, op. cit.*, §30 şi urm., p. 12 şi urm.) o foloseşte pentru a denunța vanitatea cercetării unei legături între voință şi efectele de drept ale actelor juridice. Dacă *voința* are un rol în survenirea acordului, rămânând eticheta actului juridic, *obiectul direct al voinței*, adică efectele juridice ale actului, nu întrețin decât o legătură îndepărtată cu voința înțeleasă ca fenomen psihologic, ele fiind organizate de cele mai multe ori de dreptul obiectiv, prin intermediul normelor supletive sau chiar imperative. Astfel, voința nu este decât un comutator care dă drumul unor efecte legale. Referitor la definiția actului juridic, autorul ne invită să diferențiem *faptul generator* de obligații (actul sau faptul juridic) de sursa înțeleasă ca *origine a obligației* (legea sau voința). Criteriul actului este în opinia sa, angajamentul, o promisiune la care debitorul a consimțit, care se poate traduce fie prin adeziunea la un statut (la obligații predeterminate), fie prin producerea directă de efecte de drept (obligații liber constituite). Actul juridic rămâne însă identic, indiferent că în construcția sa piesele utilizate pot fi prefabricate.

Apreciem că autorul atrage atenția în mod just asupra polisemiei noțiunii de *sursă* de obligații (A se vedea şi B. Moore, *La classification des sources des obligations: courte histoire d'une valse-hésitation*, Revue Juridique Thémis, 2002, t. 36, p. 275, www.themis.umontreal.ca, şi *idem*, *La théorie des sources des obligations: éclatement d'une classification*, Revue Juridique Thémis, 2002, t. 36, p. 689, www.themis.umontreal.ca). Rolul preponderent al dreptului obiectiv în determinarea conținutului obligațional al actului juridic îl putem accepta doar dacă prin acesta înțelegem legile dreptului natural impuse de justiția corectivă, şi nu doar legea pozitivă, aşa cum lasă să se înțeleagă autorul. În ce priveşte problema supusă analizei noastre, ideea gradării rolului voinței în crearea de obligații nu este contrazisă de concluziile autorului citat.

[117] Avansarea angajamentului unilateral spre *faptul juridic*, ca sursă de obligații, este sesizată şi de G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les obligations*, 2e éd., t.

1, *Les sources*, Sirey, Paris, 1988, §357, p. 370: „Angajamentul unilateral, presupunând că există, este dificil de izolat de procesul în care se inserează şi care îi suprimă orice autonomie. Valoarea explicației prin angajamentul unilateral nu poate, în orice caz, să se aprecieze decât în cadrul instituției înseşi în care se pretinde descoperirea angajamentului." În cazul ofertelor publice de recompensă sau de plată, autorii consideră just „să ne întrebăm dacă autorul promisiunii sau ofertei este legat printr-un veritabil *act juridic* sau este mai degrabă ținut ca urmare a unui *fapt juridic* săvârşit de el şi care apare fie ca *sursă* a unei obligații legale *stricto sensu*, fie constitutiv de răspundere civilă (sublinierile aparțin autorilor)."

[118] Excludem de asemenea din discuție jurisprudența instanțelor de dreptul muncii, care declară irevocabile angajamentele unilaterale ale angajatorului față de angajați: de exemplu, de a majora salariile unei categorii de angajați începând cu o anumită dată. Răzgândirea este posibilă, dacă angajamentul a fost făcut pe durată nedeterminată, dar are efecte numai pentru viitor, astfel că, între data preconizată prin promisiune şi data actului contrar, angajatorul este ținut să plătească salariul majorat: Cass. soc., 5 mars 1987, Cass. soc., 4 avr. 1990, Cass. soc. 10 mai 1994 *apud* M.-L. Izorche, *L'avènement de l'engagement unilatéral…, op. cit.*, §157, p. 117 şi urm.

[119] Astfel, faptul că, vreme de mai mulți ani, un cuplu îi găzduieşte gratuit pe părinții unuia dintre cei doi soți, după ce aceştia le acordaseră tinerilor mai multe împrumuturi pentru a-şi cumpăra terenul pe care au edificat casa în care locuiesc în prezent, conduce instanțele la concluzia că respectivul cuplu şi-a asumat „un angajament precis de cazare gratuită". A se vedea Cass. civ., 1re, 16 juillet 1987, RTDciv.1988.133, *obs.* J. Mestre. În realitate, aşa cum sesizează şi instanța, angajamentul nu face altceva decât să transforme în obligație civilă obligația naturală a celor doi tineri soți rezultată din avantajul patrimonial obținut prin sacrificiul de aceeaşi natură al părinților unuia dintre ei, prin acordarea de împrumuturi fără dobândă şi pe perioadă nedeterminată la începutul vieții lor de cuplu. Față de lipsa unui angajament expres în acest sens, instanța îşi întemeiază argumentația pe starea de fapt prelungită în timp a găzduirii celor doi părinți într-un corp separat al casei tinerilor, pentru a deduce voința juridică manifestată la un moment dat. De observat însă că efectul creator al voinței este restrâns la conferirea eficacității unei datorii de justiție lipsite de constrângere conform dreptului pozitiv. De asemenea, că instanța apreciază existența obligației independente de considerațiile de ordin afectiv ale celor implicați, aceasta nefiind afectată nici de divorțul ulterior al cuplului beneficiar al împrumutului, nici de restituirea acestuia. Obligația se transmite deci indiviziunii post-comunitare. Pentru rezumatul extins al deciziei, a se vedea www.legifrance.gouv.fr, afacerea 86-10831.

Un caz similar, dar complicat cu considerente de ordin imperativ referitoare la starea civilă, este cel al soțului care face, conştient de lipsa legăturii de sânge, o recunoaştere de paternitate față de copilul celuilalt soț. Întreținerea prestată vreme îndelungată după acest moment îi neagă posibilitatea de a se sustrage prestării întreținerii după anularea recunoaşterii de paternitate, inițiată în condițiile ruperii legăturii afective cu mama copilului şi desfacerii căsătoriei.

[120] Prelungirea în timp a plăților succesive nu este întotdeauna suficientă pentru a reține un angajament tacit de a executa o obligație naturală sau, cel puțin, nu pe o perioadă nedeterminată. Este ceea ce decide Curtea de Casație franceză, în cazul a doi foşti soți, divorțați în 1984, care îşi reiau viața de cuplu în 1988 fără a se mai căsători, pentru a se despărți din nou, în 1996. Întrucât fosta soție se confruntă cu o gravă problemă de sănătate, care o aduce într-o situație de nevoie, fostul soț îi plăteşte lunar o anumită sumă de bani, vreme de 8 luni, apoi înjumătățeşte această sumă în următoarele 11 luni, pentru a stopa ulterior orice ajutor. Curtea decide că din ansamblul comportamentului fostului soț, în lipsa oricărui înscris în acest sens, nu rezultă niciun angajament voluntar implicit sau explicit al acestuia de a continua, fără limită de timp, ajutorul financiar acordat, astfel că datoria sa de conştiință nu s-a transformat în obligație civilă. Cass. civ., 1re, 10 mai 2006, n. 04-19.099, Revue Lamy Droit civil, juillet-août 2006, 2150, p. 46, *obs.* G. Marraud des Grottes. Plățile anterioare reprezintă executări voluntare, în măsura decisă de debitor, ale unei obligații naturale şi pot fi păstrate cu acest titlu. Dacă obligația civilă de întreținere poate impune acoperirea întregii perioade a stării de nevoie a întreținutului, angajamentul tacit de a executa o obligație naturală cu acelaşi conținut este mai greu de reținut, mai ales că debitorul natural nu avea cum să cunoască, la data efectuării plăților, cât se va întinde starea de nevoie a fostei soții.

[121] De pildă, într-o hotărâre mai recentă, Cass. civ., 1re, 17 oct. 2012, no. 11-20.124, Dalloz Actualité, 2 nov. 2012, instanța a stabilit că „absența unui început de executare nu este suficientă pentru a înlătura existența unei obligații naturale". Se poate observa cum, odată considerată câştigată ideea că angajamentul de a executa o obligație naturală conferă forță obligatorie acesteia din urmă, efortul argumentativ este orientat înspre determinarea existenței unei obligații naturale.

[122] Pentru detalii, a se vedea A. Buciuman, *Obligațiile naturale*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2013.

[123] Pentru analiza cărora trimitem la S. Valory, *La potestativité dans les relations contractuelles*, P.U.A.M., Aix-en-Provence, 1999, I. Reghini, *Considerații privind drepturile potestative*¸ Pandectele Române nr. 4/2003, p. 236, V. Stoica, *Drepturi patrimoniale atipice*, în Dreptul nr. 3/2003, p. 55 şi urm.

[124] Pentru analiza acestora, a se vedea Y. Seillan, *L'acte abdicatif*, RTDciv.1966.686.

[125] Pentru o analiză detaliată a aplicațiilor practice ale actului unilateral, a se vedea M. Avram, *Actul unilateral în dreptul privat, op. cit.*, §227-356, p. 197-334.

[126] J. Carbonnier, *Les obligations…, op. cit.*, §20, p. 48.

[127] *Ibidem*, §23, p. 54.

[128] La nivel terminologic, norma de sursă *privată* (datoria obligațională creată prin voința părților actului juridic) trebuie privită aici prin opoziție față de norma emanație a puterii *publice* (legea pozitivă).

[129] Subliniem că demersul nostru vizează în primul rând raporturile obligaționale, care, în opinia noastră, trebuie privite în dubla lor dimensiune:

normativă – exprimată esențial prin *datoria* debitorului, ca normă individuală de comportament – şi *subiectivă* – *creanța*, ca drept subiectiv al creditorului de a primi şi de a pretinde executarea prestației de către debitor. A se vedea, pentru detalii, A. Buciuman, *Obligațiile naturale, op.cit.,* în spec. Cap. III, *Obligația naturală şi obligația civilă.* În acest context, separarea celor două aspecte ale obligației serveşte conturării domeniului de competență a voinței unilaterale. Însă, dacă ne raportăm la actul unilateral în general, fără a-l cantona sferei raporturilor juridice obligaționale, trebuie să observăm că eficacitatea acestuia este cu atât mai facil admisă, cu cât puterile autorului conferite de dreptul subiectiv în discuție sunt mai puțin condiționate de elemente exterioare voinței. Astfel, renunțarea la proprietate sau la un alt drept real principal se înscrie, fără discuție, în logica actelor unilaterale. A se vedea, în acest sens, în contextul analizei renunțării la dreptul de servitute, A. Buciuman, *Servituțile administrative*, Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Iurisprudentia, nr. 4/2012, disponibil la www.studia.law.ubbcluj.ro.

[130] Pentru detalii privind novația, în dreptul nostru, a se vedea L. Pop, *Novația – mijloc juridic de transformare a obligațiilor civile*, în *Contribuții la studiul obligațiilor civile, op. cit.,* p. 250, *Ibidem*, în Dreptul nr. 6/2006. De remarcat că profesorul Liviu Pop alege novația ca mecanism de transformare a obligației naturale în obligație civilă prin promisiunea debitorului de executare. A se vedea L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile.* vol. I. *Regimul juridic general*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, §36, p. 84, precum şi L. Pop, I.-F. Popa, S. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile, op. cit.*, §20, p. 40.

[131] Pentru detalii, a se vedea Fr. Zénati-Castaing, Th. Revet, *Cours de droit civil. Obligations. Régime*, P.U.F., Paris, 2013, §107, p. 196-197.

[132] *Ibidem*, §87, p. 173.

[133] Ca dovadă, Codul civil german nu face nicio referire la novație.

[134] Surprinzător însă, Codul civil român din 2009 reglementează novația (art. 1609-1614), lăsând însă sub tăcere mult mai frecvent întâlnita delegație, care va fi practicată în continuare în baza principiului libertății contractuale.

[135] Trebuie observat că, în dreptul roman, delegația avea efect novatoriu, în lipsa unei clauze contrare. Stingerea obligației debitorului inițial neavând caracter imperativ, părțile puteau prevedea că creditorul (delegatar) păstra acțiunea sa contra debitorului delegant, în caz de insolvabilitate a debitorului delegat. Codul Napoleon şi, corespunzător, Codul civil român din 1864, bulversează logica delegației, pornind probabil de la practica generalizată a stipulării respectivei clauze în delegațiile încheiate în perioada anterioară codificării. Astfel, deşi prezintă delegația ca formă a novației, prin reglementarea primeia în cadrul textelor consacrate celei din urmă, cu posibilitatea părților de a decide că debitorul inițial poate să nu fie liberat prin efectul delegației (art. 1133 C. civ. rom. 1864), impune, pentru producerea efectului novatoriu, condiția unei clauze exprese în acest sens (art. 1132 C. civ. rom. 1864). Pe această cale, excepția ia locul regulii: delegația este lipsită în principiu de efect novatoriu, iar când părțile îl stabilesc

expres, se reduce la un caz de novație; delegația imperfectă devine delegația de drept comun, iar cea tradițională este înglobată de novație. Această deturnare de instituții explică dificultățile juriştilor actuali în fața delegației imperfecte (justificând probabil şi evitarea reglementării sale în codul nostru actual), care nu de puține ori rețin inopozabilitatea față de creditor a excepțiilor inerente datoriei de bază, când în realitate, aceasta este o caracteristică a delegației clasice perfecte. În acest sens, a se vedea Fr. Zénati, Th. Revet, *Cours de droit civil. Obligations. Régime, op. cit.*, §50, p. 110-113.

[136] Pentru detalii, a se vedea M. Gobert, *Essai sur le rôle de l'obligation naturelle, op. cit.*, p. 123-135.

[137] J.-J. Dupeyroux, Contribution à la théorie générale de l'acte à titre gratuit, L.G.D.J. Paris, 1955, §371, p. 371.

[138] M. Planiol, G. Ripert, *Traité pratique de droit civil français*, 2e éd., t. VII, *Obligations*, 2ème partie, avec le concours de P. Esmein, J. Radouant, G. Gabolde, L.G.D.J., Paris, 1954, §993, p. 330-331.

[139] Codul civil român din 2009 reglementează pentru prima oară confirmarea, prezentând-o ca una din metodele de validare a contractului (art. 1261-1265).

[140] Lipsa capacității de exercițiu are în fond semnificația unui consimțământ alterat de lipsa prezumată a puterii de a discerne referitor la consecințele juridice ale actului încheiat.

[141] Pentru analiza actelor recognitive, a se vedea C. Brenner, *Acte, op. cit.*, §230 şi urm.

[142] De exemplu, B. Mercadal, *Reconnaître: reconaissances et actes recognitifs*, RTDciv.1963.481, care susține că actul recognitiv nu doar constată un drept preexistent, ci îi conferă şi certitudine în urma recunoaşterii pe care o conține.

[143] P. Vasilescu, *Drept civil. Obligații, op. cit.*, p. 437.

[144] M. Merle, Essai de contribution à la théorie générale de l'acte déclaratif, thèse, Toulouse, 1949, §254, *apud* J.-J. Dupeyroux, *Contribution à la théorie générale de l'acte à titre gratuit, op. cit.*, §373, p. 373.

[145] *Ibidem, loc. cit. supra.*

[146] Înțeleasă în sensul cel mai larg posibil, incluzând orice impediment la executarea sa silită.

[147] J.-J. Dupeyroux, *Contribution à la théorie générale de l'acte à titre gratuit, op. cit.*, §373, p. 373.

[148] *Accertamento* (it.) = constatare, verificare. *Accertare* (it.) = 1. a confirma, a adeveri, a certifica; 2. a verifica, a stabili. Cf. M. Stănciulescu-Cuza, H. Gherman, G. Lăzărescu, A. Balaci¸ *Dicționar Italian-român,* Ed. 100+1 Gramar, Bucureşti, 2004.

[149] C. Massimo Bianca, G. Patti, S. Patti, *Lessico di diritto civile*, terza edizione, Giuffrè Editore, Milano, 2001, *Negozio di accertamento*, p. 486-487. Pentru discuții detaliate în doctrina italiană cu privire la natura şi efectele actului pe care noi l-am numit „de certificare", a se vedea A. Falzea¸ *Accertamento, I, a) Teoria generale*, în *Enciclopedia del diritto*, I, Giuffrè Editore, Milano, 1958, p. 205-218, M. Giorgiani,

Accertamento (negozio di). II, în *Enciclopedia del diritto*, I, Giuffrè Editore, Milano, 1958, p. 227-242, A. Catricalà, *Accertamento (negozio di)*, în *Enciclopedia Giuridica*, I, Roma, 1988.

[150] P. Perlingieri, *Le vicende dell'obbligazione naturale*, Rivista di diritto civile (Padova), 1969, p. 356, în spec. §17, p. 382-385.

[151] Cass., 23 marzo 1996, n. 2611, cit. după C. Massimo Bianca, G. Patti, S. Patti, *Lessico…, op. cit.*, p. 487.

[152] A. Sériaux, *L'engagement unilatéral…, op. cit.*, §12, p. 16. În acelaşi sens, M. Gobert, *Essai sur le rôle de l'obligation naturelle, op. cit.*, p. 154, care însă, optând pentru concepția obligației naturale – datorie pur morală, susține că acesta este rolul exclusiv al noțiunii de obligație naturală, în rest aceasta având numai efecte perturbatoare asupra instituțiilor clasice ale dreptului civil. Pentru acelaşi mecanism al angajamentului unilateral pledează, într-o manieră originală, şi D. Ammar, *Essai sur le rôle de l'engagement d'honneur*, thèse, Paris, 1990, p. 157 şi urm., care priveşte actul ca o variantă a „angajamentului pe onoare – demnitate", corespunzând funcției coercitive a onoarei în drept, opusă funcției elizive de forță de constrângere, din cadrul „angajamentelor pe onoare – loialitate".

De observat cum jurisprudența franceză reține angajamentul unilateral ca mecanism de transformare a obligației naturale în obligație civilă, chiar şi acolo unde circumstanțele speței ar risca să o orienteze greşit spre formula contractuală, mai comodă. De pildă, Cass. civ., 1re, 3 oct. 2006, n. 04-14.388 (în Revue Lamy Droit civil, nr. 33, déc. 2006, *obs.* J.-J. Ansault, *Du devoir de conscience générateur d'une obligation naturelle à l'obligation civile de payer des subsides!*, §2318, p. 43), în care instanța stabileşte că angajamentul pârâtului dintr-o acțiune în stabilirea paternității de a plăti reclamantului o sumă de 3000 franci lunar, cu titlu de întreținere, până la terminarea studiilor superioare ale acestuia din urmă, în schimbul renunțării reclamantului la acțiune, reprezintă un angajament unilateral de executare a unei obligații naturale, şi nu o tranzacție.

[153] Trad. ns., A.B., după varianta în limba engleză a Codului civil olandez, disponibilă la www.dutchcivillaw.com (cit. la 1.07.2013)